

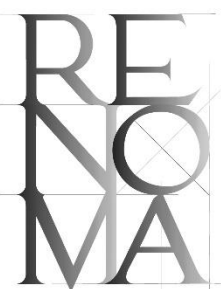

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
I RESTAURATORSKICH WIEŻY ZEGAROWEJ RATUSZA
W TRZEBIATOWIE

TORUŃ – TRZEBIATÓW 2023

PRACOWNIE
KONSERWACJI
ZABYTKÓW

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH WIEŻY ZEGAROWEJ RATUSZA W TRZEBIATOWIE

AUTORZY OPRACOWANIA:

mgr Hanna Rubnikowicz-Gózdź
dyplomowany konserwator zabytków
nr dyplomów: 1400/133262/2010/UMK
1400/154384/2012/UMK

mgr Dobromir Dombek
dyplomowany konserwator zabytków
nr dyplomu: 2525/UMK

Pracownie Konserwacji Zabytków RENOMA Hanna Rubnikowicz-Gózdź
ul. Mohna 71/3, 87-100 Toruń, NIP: 879 237 47 42

Adres korespondencyjny:

Pracownie Konserwacji Zabytków RENOMA Hanna Rubnikowicz-Gózdź
ul. Leszczynowa 55, 87-100 Toruń
email: pkz.renoma@gmail.com

TORUŃ – TRZEBIATÓW 2023

DZIEŁO KONSERWATORSKIE I DOKUMENTACJA CHRONIONE PRAWEM AUTORSKIM

*Prawo autorskie, zgodnie z art. 1, Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych
z dnia 04.02.1994 r. Dz. U. Nr 24, poz. 83 z dnia 23.02.1994 r. (Dz. U. Z 2006 r. nr 90 z późn. zm.)*

Spis treści

---

1. Karta identyfikacyjna zabytku i dokumentacji	4
2. Przedmiot opracowania	7
3. Podstawa opracowania.....	8
4. Zakres opracowania.....	9
5. Rys historyczny	9
6. Opis obiektu	40
7. Technika wykonania	42
8. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń	46
9. Cel oraz założenia prac konserwatorskich.....	48
10. Program prac konserwatorskich.....	50
11. Bibliografia.....	54
12. Dokumentacja fotograficzna.....	56

1. Karta identyfikacyjna zabytku i dokumentacji

1.1. Dane przed rozpoczęciem prac

RODZAJ: budynek wolnostojący

TEMAT: wieża zegarowa usytuowana nad wejściem głównym do ratusza

NR REJESTRU ZABYTKÓW: nr 202 (decyzja nr Kl.V.-0/213/57 z dnia 01.02.1957 r.)

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA: brak danych

SYGNATURA: brak

INSKRYPCJE: brak

DATOWANIE: ratusz – poł. XV w., wielokrotnie modyfikowany na przestrzeni XV-XVIII w., po pożarze w 1679 r. gruntownie przebudowany; wieża – 1701 r.

POCHODZENIE: nie dotyczy

FUNDATOR: brak danych

LOKALIZACJA/MIEJSCE PRZECHOWYWANIA: Plac Ratuszowy 1, 72-320 Trzebiatów, powiat Gryfice, województwo zachodniopomorskie

NR DZIAŁKI: 320508_4.0005.175, obr. Trzebiatów 5, gmina Trzebiatów, powiat gryficki, województwo zachodniopomorskie

WŁAŚCICIEL/UŻYTKOWNIK: Gmina Trzebiatów, Plac Ratuszowy 1, 72-320 Trzebiatów

WYMIARY¹: ratusz: dł. – 37,63 m; szer. – 24,48 m; wys. – 7,76 m; kubatura – 8600 m³, pow. użytkowa – 2300 m²; wieża zegarowa ratusza: dł. – ok. 5,03÷5,07 m; szer. – 4,95÷5,00 m; wys. – 24,91 m; kubatura – ok. 242,39 m³; pow. użytkowa – 42,19 m²

MATERIAŁY I TECHNIKA ORYGINAŁU: Ściany obwodowe czterech skrzydeł ratusza wymurowane z cegieł o zróżnicowanym formacie i różnym wątku. W piwnicach skrzydeł północnego i południowego cegła o wym. 8,5-9 x 14,5 x 27-29 cm w wątku blokowym i wendyjskim. W ścianach skrzydła zachodniego (gdzie gotyckie mury zachowano w dużej części) cegła o wym. 9-9,5 x 13-13,5 x 28,5 cm wiązana jest w wątku wendyjskim. Ściany wewnętrzne nośne również z cegły, a ściany działowe o konstrukcję ryglowej z ceglany wypełnieniem. Ściany wieży zegarowej o konstrukcji szkieletowej drewnianej, szalowanej deskami, a w dolnym członie wieży – pokryte łupkiem. Pokrycie dachów i tarasu z blachy miedzianej kładzionej na rąbek leżący.

MATERIAŁY I TECHNIKA NAWARSTWIEŃ: deskowanie (drewno iglaste), pokrycia dachów i elewacji (miedź), wzmocnienia konstrukcji (drewno iglaste), malarskie powłoki olejne

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): TAK ☒ NIE ☐

¹ M. Płotkowiak, M. Korzeniewicz, Remont i rewaloryzacja wieży zegarowej ratusza w Trzebiatowie. Inwentaryzacja architektoniczno-konserwatorska, Szczecin 2023, s. 5.

DATY WYKONANIA: 1679-1701, po 1945 r, 1994-1996 r.²

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: TAK ☐ NIE ☒

1.2. Zmiana danych po zakończeniu prac

1.3. Dane o realizacji konserwatorskiej

ZLECENIODAWCA: Projektowanie Architektoniczne Nadzór Budowlany dr inż. arch. Maciej Płotkowiak, ul. Madalińskiego 8/107, 70-101 Szczecin

INWESTOR: Gmina Trzebiatów, Plac Ratuszowy 1, 72-320 Trzebiatów

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA: środki własne

WYKONAWCA PRAC: nie dotyczy

KIEROWNIK PRAC KONSERWATORSKICH: nie dotyczy

1.4. Dane o dokumentacji

LICZBA STRON TEKSTU: 55, FOTOGRAFII: 57, RYSUNKÓW: 1

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Hanna Rubnikowicz-Gózdź, mgr Dobromir Dombek

AUTOR DOKUMENTACJI FOTOGRAFICZNEJ: dr inż. arch. Maciej Płotkowiak, dr inż. Stefan Nowaczyk

AUTOR DOKUMENTACJI RYSUNKOWEJ: nie dotyczy

RODZAJE BADAŃ ORAZ ICH WYKONAWCY: nie dotyczy

DATA I MIEJSCE WYKONANIA: Toruń – Trzebiatów, listopad 2023

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA:

1. EGZ.: Zachodniopomorski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie, Wały Chrobrego 4, 70-502 Szczecin

2. EGZ.: Gmina Trzebiatów, Plac Ratuszowy 1, 72-320 Trzebiatów

---

² „Po pożarze z 1679 roku został gruntownie przebudowany. W wyniku przebudowy, zakończonej w 1701 roku, powstało barokowe założenie na obrysie prostokąta z barokową wieżą zegarową.

Po 1945 r. wykonano remonty elewacji i wymieniono pokrycie dachu. W latach 1994-1996 przeprowadzono remont generalny ratusza, w tym wieży zegarowej (na podstawie pozwolenia na budowę z dnia 15.10.1994 r., znak PNB.UR.7351/158/94). Prace remontowe obejmowały:

a) wzmocnienie podstawy wieży poprzez wprowadzenie konstrukcji z belek stalowych pod belkami drewnianymi stropu nad piętrem, na których wsparta jest Konstrukcja wieży;

b) wzmocnienie belek stropowych: wymiana fragmentów belek sztuką nowego drewna, wzmocnienie nakładkami obustronnymi;

c) wymianę drewnianej obudowy wieży;

d) wykonanie wzmocnienia (nakładkami) elementów drewnianych więźby dachowej;

e) naprawę drewnianych schodów;

f) wykonanie pokrycia hełmu blachą miedzianą, uzupełnienie brakujących fragmentów pokrycia z łupka w dolnej części wieży (powyżej połączy dachu).”; cytowane za: S. Nowaczyk, M. Nowaczyk, Ekspertyza techniczna. Wieża zegarowa w Ratuszu, Szczecin 2023.

3. EGZ.: Projektowanie Architektoniczne Nadzór Budowlany dr inż. arch. Maciej Płotkowiak,
ul. Madalińskiego 8/107, 70-101 Szczecin
4. EGZ.: Pracownie Konserwacji Zabytków RENOMA Hanna Rubnikowicz-Gózdź, ul. Mohna 71/3,
87-100 Toruń

2. Przedmiot opracowania

Niniejsze opracowanie ma na celu zebranie i podsumowanie informacji, jak również wyciągnięcie wniosków, prowadzących do jak najpełniejszego rozpoznania technologii, stanu zachowania oraz przyczyn zniszczeń, co w konsekwencji pozwoli na opracowanie w jak najpełniejszym zakresie programu prac konserwatorskich i restauratorskich oraz wytyczenie priorytetów konserwatorskich uwzględniających oryginalny, zabytkowy charakter obiektu – wieży zegarowej usytuowanej nad wejściem głównym do Ratusza zlokalizowanego przy placu Ratuszowym nr 1 w Trzebiatowie na terenie działki oznaczonej nr ew. 175. Obiekt zlokalizowany pośrodku Rynku Starego Miasta został wpisany do rejestru zabytków pod nr 202 przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzją nr Kl.V.-0/213/57 z dnia 01.02.1957 r.

W ramach procesu przygotowawczego do stworzenia niniejszego opracowania przeprowadzono kwerendę literatury, źródeł niepublikowanych oraz ikonograficznych, a także bazach internetowych takich jak biblioteki cyfrowe, czy portale gromadzące i udostępniające archiwalia. Zebrane informacje i materiały pozwoliły na stworzenie kompletnej koncepcji prac konserwatorskich zawartych w niniejszym dokumencie oraz w projekcie architektoniczno-budowlanym autorstwa dr inż. arch. Macieja Płotkowiaka i mgr inż. arch. Moniki Korzeniewicz. Powyższe działania zmierzać będą ku zachowaniu w maksymalnym stopniu zabytkowego charakteru obiektu z najwyższym poszanowaniem oryginalnej, historycznej substancji zabytkowej poprzez zabezpieczenie budowli za pomocą środków, które gwarantują jej pełne i długotrwałe użytkowanie.

Dokument obejmuje kartę identyfikacyjną zabytku i dokumentacji pkt 1., przedmiot opracowania pkt 2. oraz podstawy jego sporządzenia pkt 3., a także zakres 4. W pkt 5. przedstawiono rys historyczny, w pkt 6. opis formalny, omówienie techniki wykonania zaś w pkt 7. W punkcie 8.0 omówiono stan zachowania i przyczyny niszczenia zabytku. Pkt 9. obejmuje wytyczenie celów istotnych dla inwestora oraz projektanta i koordynatora prac przy obiekcie, będące podstawą dla stworzenia projektu prac konserwatorskich ujętych w punkcie 10. Bibliografię zawarto w pkt 11., dokumentację fotograficzną obrazującą szczegółowo stan zachowania obiektu zaś w pkt 12.

3. Podstawa opracowania

Zlecniodawca:

dr inż. arch. Maciej Płotkowiak
Projektowanie Architektoniczne Nadzór Budowlany
ul. Madalińskiego 8/107
70-101 Szczecin

Wykonawca:

mgr Hanna Rubnikowicz-Gózdź
dyplomowany konserwator dzieł sztuki
nr dyplomów: 1400/133262/2010/UMK, 1400/154384/2012/UMK

mgr Dobromir Dombek
dyplomowany konserwator dzieł sztuki
nr dyplomu: 2525/UMK

Pracownie Konserwacji Zabytków RENOMA
ul. Mohna 71/3
87-100 Toruń

Podstawą sporządzenia niniejszego opracowania są:

- a) Zlecenie Gminy Trzebiatów;
- b) inwentaryzacja fotograficzna;
- c) Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, obiekt: Ratusz, miejscowość: Trzebiatów, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, oprac.: E. Kulesza-Szerniewicz, 1997 r.;
- d) Opracowania:
  - S. Nowaczyk, M. Nowaczyk, Ekspertyza techniczna. Wieża zegarowa w Ratuszu, Szczecin 2023 r.;
  - Remont i rewaloryzacja wieży zegarowej ratusza w Trzebiatowie; rodzaj oprac.: Inwentaryzacja architektoniczno-konserwatorska; autorzy oprac.: dr inż. arch. M. Płotkowiak, mgr inż. arch. M. Korzeniewicz, Szczecin 2023;

- e) przegląd obiektu oraz ocena jego stanu zachowania;
- f) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami);
- g) Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych, postanowienia i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 r.

4. Zakres opracowania

Zakresem opracowania objęto:

- a) opis formalny i technologii wykonania obiektu;
- b) historia obiektu;
- c) analiza stanu zachowania i przyczyn destrukcji;
- d) założenia konserwatorskie;
- e) program prac konserwatorskich i restauratorskich.

5. Rys historyczny

Trzebiatów jest to miasto zlokalizowane w północno-zachodniej Polsce, w województwie zachodniopomorskim, w powiecie gryfickim. Leży na Pobrzeżu Szczecińskim, nad rzeką Regą (około 8 kilometrów od Morza Bałtyckiego). Według danych pochodzących z 30 czerwca 2010 roku miasto zamieszkiwało 10 165 mieszkańców, co daje 25 miejsce pod względem liczby ludności w województwie. W Trzebiatowie znajduje się siedziba administracyjna gminy Trzebiatów. Stare Miasto położone jest w zakolu rzeki (zostało wybudowane na wyraźnym wzniesieniu otoczonym murami). Według danych z 1 stycznia 2009 roku powierzchnia Trzebiatowa wynosi 10,25 km²³.

Trzebiatów nazywany jest miastem czterech kultur – w znajdujących się w nim czterech zabytkowych budowlach sakralnych do dnia dzisiejszego odbywają się nabożeństwa czterech różnych wyznań: prawosławnego, rzymskokatolickiego, ewangelicko-augsburskiego

---

³ Zob. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w>, 16.11.2023.

i grekokatolickiego⁴. Dzięki temu Trzebiatów stanowi przykład budowania nowej tożsamości kulturowej na Pomorzu Zachodnim⁵.

Fot. 1. Rzeka Rega w Trzebiatowie (1918 rok)⁶

Fot. 2. Widok na miasto Trzebiatów (lata 1925-1935)⁷

---

⁴ Zob. <https://www.rogowo.com.pl/atrakcje/trzebiatow>, 16.11.2023.

⁵ Zob. <http://www.szk.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 16.11.2023.

⁶ <https://polska-org.pl/10156939,foto.html>, 16.11.2023.

⁷ <https://polska-org.pl/7678501,foto.html>, 16.11.2023.

Fot.3. Zdjęcie lotnicze Trzebiatowa (1935 rok)⁸

Trzebiatów cechuje się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi i historycznymi. Jest przykładem miejskiego organizmu o czytelnej średniowiecznej dyspozycji przestrzennej, a także świadectwem ciągłości tradycji.

Zespół staromiejski w Trzebiatowie został wkomponowany w zakole rzeki Regi, otoczony linią kamienno-ceglanych murów obronnych o pierwotnej długości ok. 2 km i zewnętrznym pasem zieleni. W czasach obecnych mury miejskie Trzebiatowa zachowały się na długości 1600 m, czyli na około ok. 70% swojej pierwotnej długości. Stare Miasto posiada dawne szachownicowe rozplanowanie kwartałów zabudowy, a także układ komunikacyjny, z centralnie usytuowanym prostokątnym rynkiem. Przetrwały również historyczne dominanty zespołu miejskiego: kościół p.w. Macierzyństwa NMP, ratusz oraz dawny klasztor norbertanek (w okresie nowożytnym został on przebudowany na pałac). W stosunku do innych miast Pomorza Zachodniego Trzebiatów wyróżnia się układem przestrzennym – kościół farny zlokalizowano poza strefą rynkową. Z mieszczańskiej zabudowy do dziś przetrwały liczne kamienice o różnych cechach stylowych (od relikwów gotyckich po obiekty z początku XX wieku). Najcenniejsze kamienice znajdują się w zwartej obrzeżnej

---

⁸ <https://polska-org.pl/9150126,foto.html>, 16.11.2023.

zabudowie pierzejowej dookoła rynku. Średniowieczna zabudowa Trzebiatowa doskonale odzwierciedlała zamożność i znaczenie miasta w okresie jego przynależności do Hanzy⁹.

Fot. 4. Trzebiatów – widok na miasto (1930 rok)¹⁰

Pierwsze wzmianki mówiące o rozwoju osadnictwa na terenie dzisiejszego Trzebiatowa pojawiają się w IX wieku, kiedy to znajdował się tutaj warowny gród słowiański połączony z osadą przyгородową. Z kolei pierwsze napomnienie o samym mieście Trzebiatów pojawiło się w roku 1170 w przywileju fundacyjnym wydanym przez Kazimierza I dla nowo powołanego klasztoru w Białoboku, w którym został on określony jako wieś kościelna. Użyto wówczas także nazwy *castrum*. Z kolei w 1208 roku Trzebiatów i jego okolice zostały wymienione już jako ziemia Trzebiatowska (*terra Trebetow*), która obejmowała cały obszar nad dolną Regą. W I połowie XII wieku Pomorze Zachodnie było dręczone najazdami Brandenburgii. Nie mogąc liczyć na pomoc ze strony skłóconych książąt władających innymi dzielnicami Polski, znalazło się ono w obliczu utraty niezawisłości i samodzielności. Wtedy książętom pomorskim przysłała z pomocą potężna Lubeka, co spowodowało, że w 1234 roku nastąpiła pierwsza lokacja miast zachodniopomorskich na prawie lubeckim¹¹.

---

⁹ Zob. <http://www.sksz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 16.11.2023.

¹⁰ <https://polska-org.pl/9093384,foto.html?idEntity=7678484>, 16.11.2023

¹¹ Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

Trzebiatów już wcześniej miał charakter ośrodka rzemieślniczo-handlowego. 6 maja 1277 roku otrzymał prawa miejskie z rąk księcia Barnima I, jego syna Bogusława IV oraz opata Tomasza z klasztoru w Białobokach. Tej niedużej osadzie stwarzało to wtenczas olbrzymie szanse gospodarcze, gdyż wraz z otrzymaniem praw miejskich wiązał się wówczas szereg przywilejów i ulg. W roku 1287 Trzebiatów otrzymał prawo lubeckie (nadane przez księcia Bogusława IV oraz opata Thitboldusa). Przyznali oni miastu także port Regoujście oraz wolną żeglugę na Redze¹².

Miasto bardzo szybko się rozwijało, dzięki czemu urosło do rangi dużego ośrodka handlowego (przede wszystkim za sprawą kurateli pobliskiego klasztoru norbertanów). Trzebiatów stał się ważnym punktem w systemie militarnym Księstwa Zachodniopomorskiego, (stało się tak przez posiadanie doskonałych naturalnych walorów obronnych). Miasto otrzymało prawo odbijania pieczęci w czerwonym wosku za pomoc jakiej Trzebiatów udzielił księciu Bogusławowi IV w bitwie pod Stargardem przeciw Brandenburgii. Było to znaczące wyróżnienie zważywszy, że przysługiwało ono tylko książętom i wysokim władzom¹³.

W 1303 roku Trzebiatów otrzymał prawo składu, a w 1309 prawo do połowu ryb na Morzu Bałtyckim¹⁴. Pierwsze dekady XIV wieku minęły pod znakiem sukcesywnego wzmacniania pozycji Trzebiatowa i trwającej rywalizacji w handlu morskim między Gryficami a klasztorem w Białobokach (które były powiązane wspólnymi interesami z Trzebiatowem). Otrzymane prawo składu spławianych towarów doprowadziło do powstania konfliktów z pobliskimi Gryficami, których mieszkańcy w 1307 roku spalili młyny klasztorne na Redze i bezskutecznie oblegali miasto. Wtedy zdecydowano się przenieść młyny znad Starej Regi na kanał przy mieście. W kolejnych latach miały miejsce ponowne najazdy Gryficzan (podejmowane wspólnie z rodami rycerskimi lub rabusiami) na Trzebiatów – w 1317 roku. W 1330 roku spalono młyn, zaś w 1344 roku spalono młyn i klasztor, a w wyniku pożaru zniszczona została połowa miasta¹⁵.

---

¹² Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

¹³ Zob. Tamże, 16.11.2023.

¹⁴ Od tej pory wszystkie statki przepływające Regą przez miasto były zatrzymywane przy pomocy utrzymywanego na łańcuchach wielkiego drewnianego pnia przegradzającego rzekę, a przewożone tą drogą towary przez pewien okres musiały zostać wystawione na sprzedaż w mieście. Na tym tle rozpoczął się wielowiekowy konflikt między sąsiadującymi grodami: Gryficami i Trzebiatowem. Cyt. za: <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

¹⁵ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

Fot. 5. Fragment ul. Mostowej w Trzebiatowie z mostem na Redze (1912 rok)¹⁶

W roku 1303 w miejscu dotychczasowej kaplicy rozpoczęto budowę kościoła farnego (prace ukończono w 1370 roku). W 1307 roku w Trzebiatowie działał już szpital - przytułek św. Jerzego przy trakcie kołobrzeskim. W 1309 roku miasto doczekało się drugiego przytułku p.w. św. Ducha w obrębie murów miejskich. Na potrzeby miasta pracowała cegielnia, leżąca pomiędzy kanałami, przekazana miastu w 1307 roku przez klasztor norbertanek¹⁷.

Trzebiatów od XIII do XVIII wieku rozwijał się jako miasto obronne, portowe o intensywnej parcelacji działek, pełniąc w regionie rolę przewodniego, wielofunkcyjnego ośrodka miejskiego, który był porównywany z Koszalinem. Bogactwo mieszczan pozostawiło ślady w formie 15 płyt nagrobnych w parafialnym kościele Mariackim (najstarsza pochodzi z 1382 roku). Obszar Trzebiatowa w granicach średniowiecznych fortyfikacji wynosił 35 ha. Uzyskał on regularny układ szachownicowy o kwartałach podzielonych na wąskie, głębokie działki, zabudowane od frontu murowanymi kamienicami, ustawionymi często szczytami do ulicy. Dwa kwartały zostały wyznaczone pod budynki użyteczności publicznej: ratusz i kościół, miejsce trzeciego zajął klasztor (późniejszy pałac). W latach 1299-1337 miasto otoczono murami obronnymi z kamienia i cegły. Pierwotnie do miasta prowadziły dwie bramy:

¹⁶ <https://polska-org.pl/10478427,foto.html>, 16.11.2023.

¹⁷ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

Gryficka i Kołobrzaska (później wspomniano jeszcze o dwóch bramach – Łaziebną i Żeglarską) z przedbramiami, strzegącymi przemieść. Około 1400 roku rozpoczęto budowę ratusza miejskiego. W tym samym czasie wybudowano na terenie miasta kaplicę szpitalną św. Ducha oraz dwie kaplice poza murami Trzebiatowa: św. Gertrudy (przy trakcie do Gryfic) i św. Jerzego (na drodze Kołobrzegu). W latach 1445-49 kołobrzeżanie zrujnowali port w Redzeujsiu, przy jeziorze Resko¹⁸.

Pomimo licznych sporów Trzebiatów nadal rozwijał się prężnie, pomnażał swoją flotę, stał się ośrodkiem handlu morskiego i utrzymywał kontakty handlowe z Gdańskiem, Rugią, Lubeką, Kopenhagą i innymi portami bałtyckimi. W 1416 roku, dzięki swej przynależności do Kołobrzegu, Trzebiatów stał się pełnoprawnym członkiem Hanzy, jednak w 1465 roku miasto zostało wykluczone ze związku (było to spowodowane nieprzestrzeganiem przez nie rozporządzeń). Trzebiatów nadal utrzymywał kontakty handlowe z Kołobrzegiem, ale nie uniknął konfliktów również i z tym miastem. Jednak nawet to nie zdołało pogorszyć sytuacji ekonomicznej miasta w XVI wieku. Trzebiatów eksportował wówczas duże ilości artykułów spożywczych i wełnę. Prowadził też na szeroką skalę handel zarówno morski jak i lądowy. Bardzo niekorzystny wpływ na rozwój Trzebiatowa miały kilkukrotne pożary, które za każdym razem prawie doszczętnie niszczyły miasto¹⁹.

W 1534 roku w Trzebiatowie zwołano szlachecki sejm stanowy, który podjął uchwałę o reformacji, obowiązującej dla całego Księstwa Pomorskiego. Decyzją książąt Barnima XI i Filipa I oraz pozostałych zgromadzonych przedstawicieli stanów pomorskich zdecydowano o przyjęciu w Księstwie Pomorskim reformacji. Wówczas jednym z głównych propagatorów nauk Lutra na Pomorzu był Jan Bugenhagen (przebywał w Trzebiatowie od 1504 roku jako wykładowca w Szkole Łacińskiej, założonej przez opata białobłockiego). Reformacja poskutkowała m.in. konfiskatą dóbr kościelnych i klasztornych na rzecz domu książęcego i utworzeniem domeny. Również dobra klasztorów w Białobokach i Trzebiatowie zostały przejęte przez panujących. Norbertankom z klasztoru trzebiatowskiego dano zgodę na dożywotnie użytkowanie zabudowań klasztornych. Jako religię panującą przyjęto wówczas luteranizm, a odrzucono katolicyzm i zwierzchnictwo Rzymu. Decyzje podjęte miały istotne

---

¹⁸ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

¹⁹ Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

znaczenie dla dalszego rozwoju społeczno-politycznego miasta i całego Pomorza Zachodniego²⁰.

W nowożytną epokę Trzebiatów wkroczył z rozbudowaną administracją municypalną, z trzema burmistrzami i 12 rajcami. Już wtedy istniały murowane obiekty sakralne: fara, dawny klasztor norbertanek z kościołem św. Mikołaja, trzy szpitale z kaplicami (w tym kaplicą św. Ducha w mieście), na rynku stał ratusz, większość kamienic w rynku była murowana z cegły, a ulice były częściowo wybrukowane. Zwiększenie obrotów handlu morskiego zaznaczyło się rozwojem gildii kupieckiej, która w 1589 roku liczyła już 11 członków. Miasto zaczęło odgrywać coraz większą rolę jako ośrodek handlowy i rolniczy: w 1871 roku uzyskało prawo urządzania trzech jarmarków, zaś 1596 roku - zezwolenie na handel zbożem z obcymi gildiami²¹.

W roku 1618 księżna Zofia zajęła klasztor ponorbertański w Trzebiatowie, zaś w 1619 roku przeprowadziła adaptację budowli na swoją rezydencję, w której mieszkała do roku 1658. Z 1618 roku pochodzi panorama miasta autorstwa Hansa Wolfarta zamieszczona w winiecie mapy E. Lubinusa, przedstawiająca widok Trzebiatowa od strony południowo-wschodniej. Miasto otaczał pełny pierścień murów z bramami i basztami, zza których widać zwartą zabudowę mieszczańską, bryłę kościoła farnego, ratusza i dworu książęcego²².

Powolny upadek Trzebiatowa rozpoczął się w drugiej połowie XVI wieku, kiedy to osłabła potęga Hanzy (wraz z nią zanikły rozległe kontakty handlowe). W XVII wieku częste zmiany koniunktury handlowej doprowadziły do zubożenia trzebiatowskiego patrycjatu. Spadek w rozwoju miasta przyniosła także wojna trzydziestoletnia. Wojska carskie usiłowały bezskutecznie zdobyć Trzebiatów (1630 rok), ale już ponowny szturm we wrześniu 1634 roku zmusił mieszkańców miasta do poddania się. W wyniku pokoju westfalskiego (zawartego w 1648 roku) Trzebiatów znalazł się pod władaniem Brandenburgii²³.

---

²⁰ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

²¹ Zob. Tamże, 17.11.2023.

²² Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

²³ Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

Fot. 6. Fragment Wielkiej Mapy Księstwa Pomorskiego z widoczną panoramą Trzebiatowa autorstwa E. Lubinusa (1618)²⁴

Wraz z wybuchem wojny trzydziestoletniej (lata 1618-48) nastąpił regres gospodarczy, a Trzebiatów stracił korzyści, jakie dawał udział w żegludze i został miasteczkiem o charakterze rolniczym. Wedle matrykuły z 1628 roku w mieście było 111 całych działek, 307 "połówek", 101 piwnic i 23 pustki. W 1627 roku zamieszkiwały w Trzebiatowie wojska cesarskie, od 1630 roku oddziały szwedzkie, w 1631 roku, 1637 roku i 1643 roku miasto zajęte było przez wojska cesarskie. Było też wyludnione przez zarazy i choroby (1624, 1629 i 1630 rok), a także trawione przez pożary: w 1631 roku spłonęła zachodnia część Rynku oraz ulice Mała i Wielka Rzeźnicka. Z kolei w 1635 roku zniszczona została zabudowa przy Bramie Gryfickiej. Na mocy traktatu westfalskiego, który miał miejsce w 1648 roku Trzebiatów przypadł Brandenburgii²⁵.

W 1679 roku w Trzebiatowie wybuchł ogromny pożar i większą część miasta wraz z ratuszem i dworem książęcym ucierpiało. Zniszczona została także cegielnia przez co przy odbudowie miasta domy musiano budować z gliny, a dachy kryć słomą lub trzcina. Tętniące

²⁴ <http://archo.edu.pl/lubinus/>, 17.11.2023.

²⁵ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

dawniej życiem Trzebiatowo w latach 1690-1691 nie posiadało nawet karczmy. Sytuacja w mieście była niekorzystna aż do początków XIX wieku²⁶.

W roku 1694 przebudowano dawny klasztor w trójskrzydłowy pałac, który do 1724 roku był siedzibą domeny białobłockiej. W 1701 roku zakończono barokową rozbudowę ratusza (z zachowaniem wszelkich elementów średniowiecznych). Od tego czasu obiekt zachował się w formie znanej obecnie. Od pierwszych dekad XVIII wieku miasto prowadziło długofalową akcję likwidacji pustek i słomianych pokryć dachowych w Trzebiatowie. W 1716 roku było w mieście 355 domów mieszkalnych i 115 pustek. W latach 1719-26 zbudowano 24 nowe domy, do 1733 roku wszystkie ulice zostały wybrukowane, zaś w 1743 roku nie było już w mieście domów pokrytych słomą. W 2 połowie XVIII wieku miasto miało pełną zabudowę działek, z 494 domami w obrębie murów, a liczba mieszkańców wzrosła z 2738 (1733 rok) do 3487 (1794 rok)²⁷.

W 1720 roku Trzebiatów przypadł Prusom, a silny fiskalizm polityki ekonomicznej państwa pruskiego (związany z ogromnymi kosztami utrzymania armii) dla ośrodków tak słabych jak Trzebiatów stanowił poważną przeszkodę w dalszym rozwoju. W 1725 roku król Fryderyk I mianował Trzebiatów miastem garnizonowym. W zabudowaniach pałacu stacjonował pułk dragonów. W 1750 roku w odnowionym i przebudowanym pałacu z parkiem stacjonował II regiment dragonów "Alt Württemberg". Przy pałacu powstał tzw. Świński (Nowy) Rynek o kształcie trójkątnym. Pod koniec XVIII wieku zaczęto plantować fosy i wały przekształcając je w ogrody. Bramy obronne z przedbramiami zostały rozebrane, wyburzono także nieduże odcinki murów obronnych (przy pałacu, szpitalu garnizonowym). Miasto zaczęło rozbudowywać swoje przedmieścia²⁸.

Cła, podatki oraz zniesienie samorządu municypalnego przesądziły o upadku Trzebiatowa na okres kolejnych 100 lat. Ogromne straty przyniosła również wojna siedmioletnia w latach 1756-1763. Trzebiatów zaczął się odradzać w drugiej połowie XIX wieku. Wybudowana w 1882 roku linia kolejowa łącząca miasto ze Szczecinem i Kołobrzegiem wpłynęła na ożywienie życia jego ówczesnych mieszkańców. W 1859 roku miasto posiadało już

---

²⁶ Elektor brandenburski Fryderyk III podjął decyzję o odbudowie miasta i dworu książęcego po pożarze. Projekt odbudowy rezydencji opracował w 1682 roku holenderski architekt Viktor de la Port. Ruiny kościoła rozebrano. Cyt.za: Tamże, 17.11.2023.

²⁷ Zob. Tamże, 17.11.2023.

²⁸ Zob. <http://www.sksz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

nowy szpital, który w latach 30. wieku XX przyjął około 100 pacjentów, zaś w 1864 roku wybudowano w Trzebiatowie gazownię, a w 1925 roku hydroelektrownię²⁹.

Znacząca dla rozwoju gospodarczego w drugiej połowie XIX wieku była budowa nowoczesnej sieci komunikacyjnej, łączącej Trzebiatów i jego okolice z innymi regionami Polski. W 1852 roku oddano do użytku szosę prowadzącą z Trzebiatowa do Gryfic i Płotów. Następnie, w 1882 roku, połączono miasto wspomnianą już linią kolejową ze Szczecinem i Kołobrzegiem. W 1906 roku zbudowano linię wąskotorową łączącą Trzebiatów z Gryficami. Zaś w 1912 roku powstała druga wąskotorówka na linii Niechorze - Trzebiatów - Mrzeżyno, co poskutkowało ożywieniem gospodarki także w okolicznych wsiach. W 1910 roku Trzebiatów liczył 8484 mieszkańców³⁰.

Dzięki staraniom Johanna Malotki i burmistrza Trzebiatowa barona von Minngerode w roku 1913 powstało towarzystwo regionalne (Związek Krajoznawstwa i Ochrony Regionu w Trzebiatowie nad Regą), które powołało muzeum regionalne z siedzibą mieszczącą się w pałacu. Była to jedna z najstarszych regionalnych instytucji muzealnych na Pomorzu³¹.

Po zakończeniu I wojny światowej przystąpiono do budowy nowego osiedla w Trzebiatowie, wokół miasta rozwinęło się również ogrodnictwo i sadownictwo. Już w XIX wieku miasto posiadało gaz i światło, brakowało jedynie kanalizacji. Od połowy XIX do lat 30-tych XX wieku Trzebiatów intensywnie rozbudowywał się w kierunku obu przedmieść (wzdłuż traktu do Gryfic i Kołobrzegu). W tym okresie powstawały pojedyncze przejścia w murach obronnych. Na Starym Mieście zabudowa znacząco zagęszczona w obrębie parcel, tworząc ciasne podwórka. W 1844 roku ponownie wybrukowano rynek. Około 1850 roku rozpoczęto renowację kościoła Mariackiego. Od 1855 roku (do 1945) pałac sprawował funkcje administracyjne, służąc Pomorskiemu Ziemskiemu Towarzystwu Kredytowemu ze Szczecina. W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku uruchomiono w Trzebiatowie kilka niedużych fabryk (m.in. opakowań staniolowych, fajansu, mebli, wyrobów ceramicznych i cementowych)³².

---

²⁹ Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

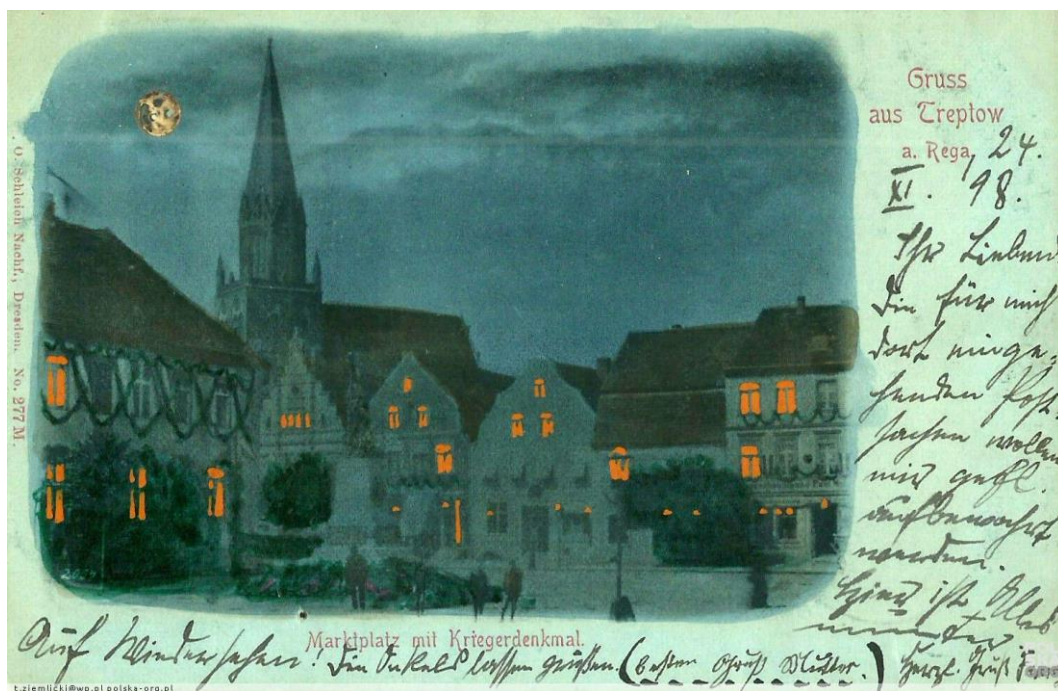
³⁰ Zob. <http://www.szk.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

³¹ Zob. Tamże, 17.11.2023.

³² Zob. <http://www.szk.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

Pomorze po 1945 roku było jedną z prowincji Rzeszy Niemieckiej, a powiat gryficki wraz z miastem Trzebiatowem wchodził w skład rejencji szczecińskiej. Za sprawą zmian podziału terytorialnego, przeprowadzonego w 1938 roku utworzono trzecią rejencję w Pile. Dlatego Trzebiatów znalazł się w rejencji koszalińskiej, gdzie pozostał aż do 1945 roku³³.

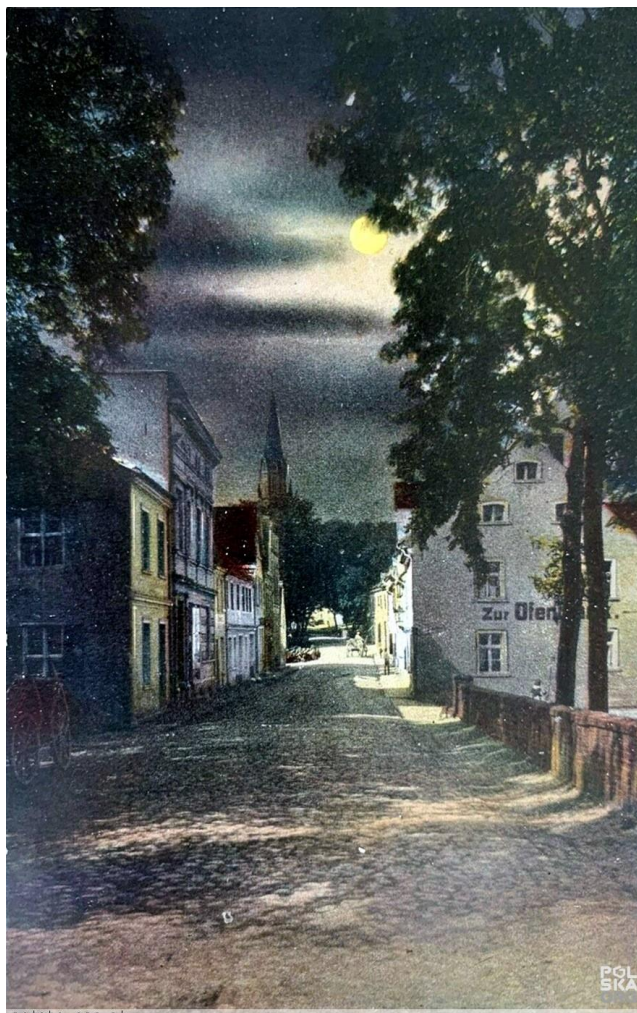
Fot. 7. Rynek w Trzebiatowie przedstawiony na kartce pocztowej (1898 rok)³⁴

Z chwilą, w której Adolf Hitler doszedł do władzy administracja państwowa została opanowana przez aparat policyjny NSDAP, a kierownictwo NSDAP powiatu gryfickiego (tzw. „Kreisleitung”), na czele którego stał Franz Ohm, miało swoją siedzibę w Trzebiatowie. Aby przygotować się do wojny na terenach rolniczych (do których należał Trzebiatów) intensyfikowano produkcję rolną i gromadzono rezerwy żywnościowe. Właśnie wtedy nastąpił odpływ siły roboczej z Trzebiatowa i okolic, spowodowany masowym powoływaniem ludności do służby wojskowej w armii niemieckiej (trwał aż do roku 1945). Do połowy 1944 roku ubyło z tego terenu około 25% ludności, przede wszystkim mężczyzn. To znaczące zmniejszenie się ludności w wieku produkcyjnym rekompensowane było stopniem przez napływ niemieckiej

³³ Zob. <http://www.szkz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

³⁴ <https://polska-org.pl/8956407,foto.html?idEntity=6989190>, 16.11.2023.

ludności cywilnej, ewakuowanej z zachodnich terenów Niemiec, a także przez jeńców wojennych i ludność cywilną przywożoną na tzw. przymusowe roboty³⁵.

Fot. 8. Pocztówka z Trzebiatowa (1914)³⁶

Ponowne zmiany na mapie politycznej powiatu gryfickiego przyniosła pierwsza dekada marca 1945 roku. Wojska I Frontu Białoruskiego oraz I Armii Wojska Polskiego zajęły Trzebiatów 4 marca. W maju władza w mieście została przekazana w ręce cywilów. Ludność utrzymywała się wtedy w głównej mierze z rolnictwa, chociaż do roku 1945 istniały w mieście drobne zakłady takie jak: wytwórnia sprzętu posrebrzanego, fabryka fajansu, fabryka skór, małe

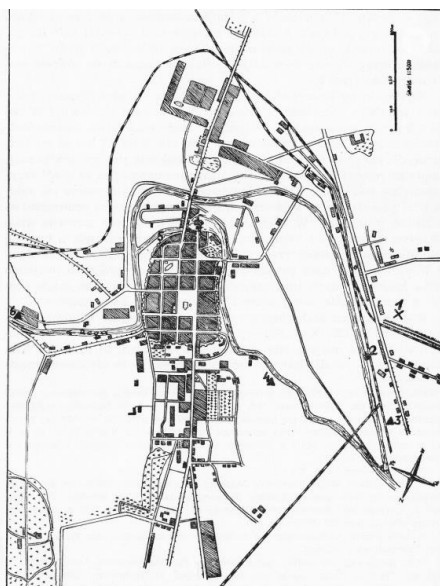
---

³⁵ Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci>, 16.11.2023.

³⁶ <https://polska-org.pl/9855939,foto.html?idEntity=6989158>, 16.11.2023.

młyny, tartaki, mleczarnia, zakład maszyn obróbki drewna, muzeum regionalne, rzeźnia, drukarnia miejska, trzy szkoły, gazownia i dom starców³⁷.

Przez prowadzenie działań wojennych zniszczeniu uległa część zabudowy miejskiej, zwłaszcza w zabytkowym śródmieściu. Przetrwały jednak wszystkie ważniejsze obiekty architektury użyteczności publicznej, a także mury miejskie. Zdecydowanie dotkliwsze straty w zabudowie miejskiej Trzebiatowa spowodowane zostały zaniedbaniami i rozbiórkami wykonanymi w latach powojennych. Pomimo tego (w 1955 roku) cały obszar Starego Miasta, w granicach murów obronnych został wpisany do rejestru zabytków, a w 1996 roku Trzebiatów, w uznaniu jego wielkiej wartości historycznej, został objęty rządowym programem „Ratowanie miasteczek historycznych”³⁸.

Ryc. 12. Trzebiatów, pow. Gryfice. — Plan sytuacyjny miasta i okolicy. 1 — miejsce kultu; 2 — kościół w Wysowie; 3 — osada w Wysowie; 4 — osada w Trzebiatowie; 5 — grodzisko w Trzebiatowie; 6 — osada w Białobokach.

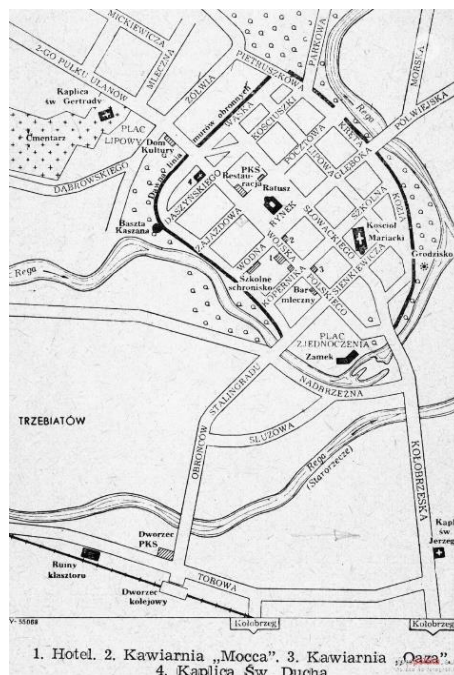
Fot. 9. Plan Trzebiatowa (1958)³⁹

³⁷ Zob. <https://polska-org.pl/9855939,foto.html?idEntity=6989158>, 16.11.2023.

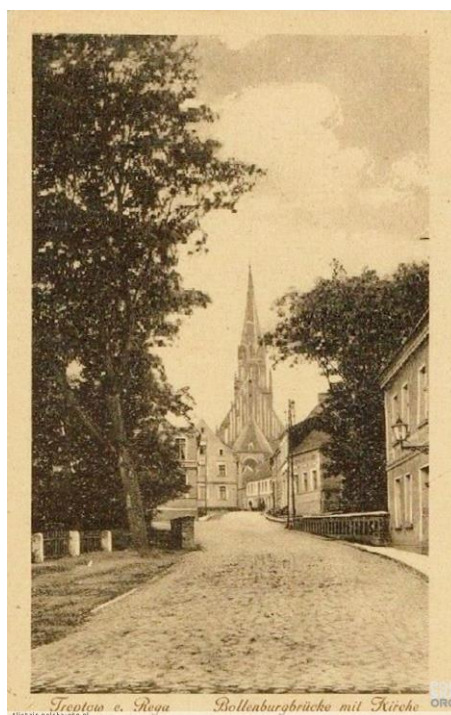
³⁸ Zob. Tamże, 16.11.2023.

³⁹ <https://fotopolska.eu/zdjecia/m36096,Trzebiatow.html?zakres=7&zdjeciaOd=1956&zdjeciaDo=1978&sortuj=dataWykonania&f=864737-foto>, 17.11.2023.

Fot. 10. Schematyczny plan Trzebiatowa z przewodnika (1962)⁴⁰

Fot. 9. Fragment ul. Mostowej z mostkiem w Trzebiatowie. W głębi widoczny kościół Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny (1910-1920)⁴¹

⁴⁰ <https://fotopolska.eu/zdjecia/m36096,Trzebiatow.html?zakres=7&zdjeciaOd=1956&zdjeciaDo=1978&sortuj=dataWykonania&f=864735-foto>, 17.11.2023.

⁴¹ <https://polska-org.pl/9548013,foto.html?idEntity=6989158>, 16.11.2023.

W 1971 roku sporządzono ogólny plan przyszłościowego zagospodarowania przestrzennego miasta Trzebiatów (z wytycznymi konserwatorskimi do ochrony zabytków). W 1996 roku przygotowano Raport dotyczący przebiegu procesu rewaloryzacji miasta Trzebiatowa, opracowany na zlecenie Ministra Kultury przez zespół pod kierunkiem prof. Stanisława Latoura, w ramach programu "Ratowanie miast historycznych". W 1996 roku Rada Miejska w Trzebiatowie uchwaliła plan odrestaurowania starego miasta, w formie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta. W 2002 roku uchwalono studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Trzebiatów (z charakterystyką zasobów zabytkowych i ustaleniami do zachowania krajobrazu kulturowego)⁴².

Fot. 10. Rejon skrzyżowania ul. Lipowej z ul. Poczta w Trzebiatowie. Widok z wieży fary (1963-1965)⁴³

Autorzy opracowań dotyczących ratusza w Trzebiatowie datują jego powstanie na XV wiek. Do początku XVII wieku brak przekazów źródłowych dotyczących jego dziejów, co znacznie utrudnia określenie jego historii, wszelkich faz budowy (zarówno w średniowieczu,

---

⁴² Zob. <http://www.sksz.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, 17.11.2023.

⁴³ <https://fotopolska.eu/zdjecia/m36096,Trzebiatow.html?zakres=7&zdjeciaOd=1956&zdjeciaDo=1978&sortuj=data Wykonania&f=325329-foto>, 17.11.2023.

jak i w czasach nowożytnych – aż do początku XVI wieku). Ratusz był wielokrotnie przebudowywany (używano starego materiału budowlanego), co nie pozwala wystarczająco dokładne rozwarstwienie chronologiczne budowli (podkreślała to autorka badań architektonicznych ratusza – pani Tatiana Balcerzak)⁴⁴.

Trzebiatów uzyskał prawa miejskie w 1277 roku z nadania książąt Barnima I i Bogusława oraz Tomasza (opata klasztoru norbertanów w Białobokach pod Trzebiatowem). Akt ten ustanawiał po połowie podział wpływów pomiędzy książętami a klasztorem. Jednak już w 1309 roku kupcy trzebiatowscy wyswobodzili się całkowicie spod władzy zakonnej. W dokumencie z 1285 roku, który zatwierdzał zmianę prawa miejskiego na lubeckie, wymieniono dziesięciu rajców, a w dokumencie z 1309 roku jest mowa o rajcach i burmistrzu. Mimo, że źródła te milczą o ówczesnej siedzibie władz miejskich, przypuszcza się, że jej początek dała usytuowana na rynku parterowa, podpiwniczona hala targowa z leżącą nieopodal wagą. Przez jej rozbudowę, która miała miejsce w drugiej połowie XV wieku, powstała hala dwukondygnacyjna z trójpłaszczyznowym podcieniem o ostrołukowych arkadach oraz z rzędem kramów przy ścianie północnej. Hala ta pełniła funkcje handlowe i była siedzibą władz miasta⁴⁵.

Na podstawie badań przeprowadzonych podczas remontu ratusza, który przeprowadzono w latach 1994-1996 wyodrębniono cztery zasadnicze etapy powstawania budowli w formie, która przetrwała do dzisiejszych czasów. Pierwszy z nich (datowana na pierwszą połowę XV wieku), to powstanie wspomnianej powyżej 2-kondygnacyjnej, w pełni podpiwniczonej hali na rzucie 37 x 11,5 m, z trójpłaszczyznowym podcieniem, przykrytym sklepieniem, które zostało wsparte na czterech ośmiobocznych filarach, przechodzących w ostrołukowe, profilowane zamknięcia przęseł. Bardzo bogate profilowania filarów i łuków, fryzy z ceramicznej kształtki, a także użycie glazurowanych kształtek w ukształtowaniu elewacji podcieniowej ratusza prawdopodobnie świadczą o związkach budowniczych trzebiatowskiego ratusza z warsztatem słynnego architekta Pomorza i Brandenburgii Hinricha Brunsberga⁴⁶. Przy

---

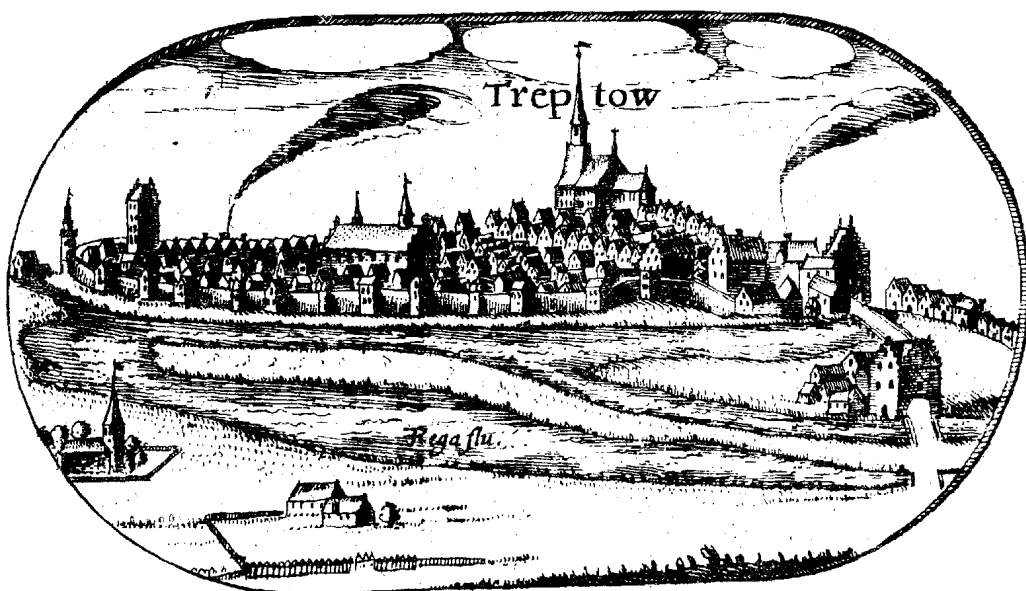
⁴⁴ E. Kulesza-Szerniewicz, *Ratusz. Trzebiatów. Biała karta*, Szczecin 1997, s. 2.

⁴⁵ Zob. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/trzebiatow-ratusz>, 18.11.2023.

⁴⁶ Urodzony około 1350 roku na obszarze Prus Zakonnych, zmarł po 1428 roku prawdopodobnie w Szczecinie – niemiecki budowniczy i architekt, twórca pomorskiej szkoły gotyckiego budownictwa sakralnego. Styl mistrza Henryka cechuje się ażurową dekoracją maswerków i użyciem glazury (np. przy ceramicznej dekoracji lizen w katedrze świętego Jakuba w Szczecinie). Jego szkoła wywarła wpływ na rozwój form architektonicznych także w Wielkopolsce. Lista dzieł, których jest przypuszczalnym autorem jest przedmiotem trwającej od kilkudziesięciu lat dyskusji historyków sztuki. Cyt. za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Hinrich_Brunsborg, 18.11.2023.

północnej ścianie ratusza stały kramy – były one zlokalizowane na wysuniętych przed jego obrys piwnicach⁴⁷.

Drugi etap rozbudowy gotyckiego ratusza w Trzebiatowie miał miejsce w XVI wieku. Związany był z dostawieniem piwnic wzdłuż południowej ściany, wybudowaniem nowego, - podwyższonego sklepienia z malaturą w pomieszczeniach nad I piętrem partii podcieniowej, a także zamurowaniem podcienia (został on włączony do wnętrza obiektu). Na okładce mapy Pomorza, autorstwa Eilhardusa Lubinusa z 1618 roku, w panoramie Trzebiatowa (widok od południowej strony) jest widoczny budynek ratusza. E. Lubinus przedstawił go jako wysoką budowlę przykrytą stromym, dwuspadowym dachem, ze schodkowymi szczytami i sygnaturką z wysmukłym, ostrosłupowym hełmem⁴⁸.

Fot. 11. Trzebiatów – panorama miasta według Eilhardusa Lubinusa na Wielkiej Mapie Księstwa Pomorskiego z widocznym budynkiem ratusza (1618)⁴⁹

XVI wiek do początków wojny trzydziestoletniej (1618 rok) to okres wzmożonej działalności gospodarczej trzebiatowskich mieszczan (miasto w tym czasie należało do wspomnianego już Związku Hanzeatyckiego). Kupcy z Trzebiatowa zyskali wówczas wiele przywilejów w handlu na rzece Redze, a także w handlu morskim w basenie Morza Bałtyckiego. Zamożni kupcy z trzebiatowscy zasponsorowali budowę nowego portu w Mrzeżynie (lata 1499

⁴⁷ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997, s. 5.

⁴⁸ Tamże, s. 5.

⁴⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Lubinus_Treptow.png, 18.11.2023.

– 1538). W roku 1577 byli w posiadaniu aż 20 pływających jednostek morskich. Dlatego też zrozumiałe jest, że siedziba władz miejskich musiała wręcz wyglądać okazale. Z początkiem XVI wieku we władzach miasta było 3 burmistrzów i 12 rajców. Z końcem XVI wieku liczbę rajców zwiększono do 18⁵⁰.

Wojna trzydziestoletnia (1618 – 1648) doprowadziła się do upadku gospodarczego Trzebiatowa. Miasto zostało wyludnione, a jego zabudowy zniszczono. Walki o miasto były przyczyną licznych pożarów (m.in. w 1631 roku). W wyniku pokoju westfalskiego Trzebiatów przypadł Brandenburgii. Jeszcze długo po wojnie miasto było w niemal 30% zniszczone. W 1679 roku doszło do wybuchu pożaru, który zniszczył także ratusz. Na zlecenie elektoratu brandenburskiego rozpoczęto intensywną odbudowę miasta po tym kataklizmie. Odbudowa ratusza po pożarach, to trzeci etap jego powstawania. Gotycka budowla została gruntownie przekształcona. Jego odbudowa była rozciągnięta w czasie, o czym świadczą nieregularne powiązania poszczególnych skrzydeł. Z gotyckiego założenia pozostały piwnice, a także zachodnia partia podcieniowa, która stała się podstawą zachodniego skrzydła barokowego założenia. W wyniku przebudowy ratusza, która zakończyła się w 1701 roku (zostało to uwiecznione na polu naczółka tympanonu nad fasadą budowli), powstało barokowe założenie na prostokątnym obrysie o wymiarach 30,5 x 24,2 m, czterema skrzydłami otaczającymi wewnętrzny dziedziniec, ze skrzydłem zachodnim wysuniętym o 6,8 m, węższym od bocznych skrzydeł północnym i południowym (skrzydło to pozostało z gotyckiego ratusza). Każde z tych skrzydeł zostało przykryte stromym dachem kopertowym. Sygnaturkę (widoczną w panoramie miasta z 1618 roku) zastąpiła barokowa wieża zegarowa – czworoboczna, wyniesiona nad środkową część dachu skrzydła wschodniego. W centralnej osi wschodniego skrzydła zostało umieszczone główne wejście do ratusza. Fasada została podkreślona 3-osiowym ryzalitem, który zwieńczono trójkątnym naczółkiem⁵¹.

Na XVIII wiek przypada okres stagnacji w życiu gospodarczym Trzebiatowa. Właśnie wtedy miasto stało się siedzibą garnizonu. Na przełomie XVIII i XIX wieku miasto liczyło 3 500 mieszkańców. W 1802 roku odebrano radzie miejskiej Trzebiatowa 6 wsi, który do tej pory stanowiły własność miasta. W 1808 roku ustanowiono w nim stałą siedzibę wojsk. Dzięki ogólnemu ożywieniu gospodarczemu w pańskie pruskie w XIX wieku miasto zyskało zmiany

---

⁵⁰ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997, s. 5.

⁵¹ Tamże, s. 6.

na jego korzyść. W roku 1853 w skład rady miejskiej wchodził burmistrz i 10 rajców. Poza nimi w urzędzie był syndyk, poborcy podatkowi, a także sędziowie. W budynku ratusza zlokalizowane były pomieszczenia takie jak: gabinet burmistrza, sala w której odbywały się posiedzenia magistratu, archiwum miejskie, waga miejska, służby podatkowe, pokoje sądu miejskiego, a także mieszkania dla pomocników magistrackich i sądowych⁵².

Pod koniec XIX wieku został przeprowadzony remont generalny ratusza w Trzebiatowie. W tym czasie została powiększona jego powierzchnia użytkowa. Skrzydła południowe i północne zostały poszerzone od strony dziedzińca. Dobudowano dodatkową klatkę schodową w północno-wschodnim narożniku dziedzińca. Barkowy wystrój został zlikwidowany za sprawą remontu elewacji (wyremontowano formy okien, opaski, uszaki i stolarkę). Na wieży ratusza zostały umieszczone zegary, zaś jej ściany zostały pokryte łupkiem. Dookoła ratusza także wprowadzono zmiany – w runku posadzono siedem lip, ustawiono gazowe latarnie, pompy, a także pomnik. Prace zostały ukończone w 1901 roku⁵³.

Kolejny remont ratusza miał miejsce w latach 1931-1932. W tym czasie kolejny raz odnowiono elewacje (zostały położone nowe tynki), zrobiono nowe schody w hallu głównym, nową boazerię na dolnej i górnej kondygnacji, a także częściowo stolarkę wewnętrzną. W roku 1942 zrobiono nowy zestaw mebli do gabinetu burmistrza (do dziś zachowany) oraz wystrój sali „Treptower Vereins für Heimatkunde”, z marmurowym popiersiem księcia Fryderyka von Württemberga -wieloletniego dowódcy regimentu kawalerii w Trzebiatowie. Od 1945 roku do czasów obecnych budynek służy jako siedziba władzy miejskiej⁵⁴.

---

⁵² E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997, s. 6.

⁵³ Zob. Tamże, s. 6.

⁵⁴ Tamże, s. 6.

Fot. 12. Ratusz w Trzebiatowie na kartce pocztowej (1900-1905 rok)⁵⁵

Fot. 13. Ratusz w Trzebiatowie (1905-1915)⁵⁶

⁵⁵ <https://polska-org.pl/9330613,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

⁵⁶ <https://polska-org.pl/8272810,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

Fot. 14. Dawny rynek z ratuszem w Trzebiatowie. Widoczny także kościół ewangelicki (obecnie Kościół Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny) – 1910⁵⁷

Fot. 15. Rynek w Trzebiatowie z ratuszem i widokiem na kościół ewangelicki⁵⁸

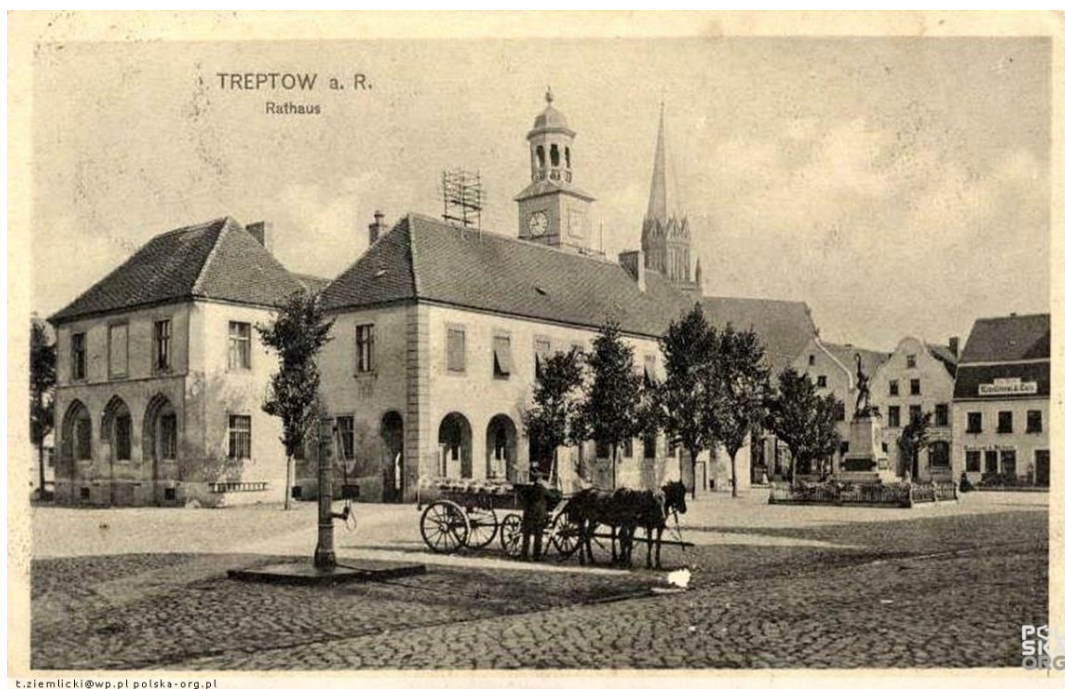
⁵⁷ <https://polska-org.pl/7220300,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

⁵⁸ <https://polska-org.pl/10645392,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

Fot.16. Rynek z ratuszem i pomnikiem wojennym (1911)⁵⁹

Fot. 17. Ratusz w Trzebiatowie (1914)⁶⁰

⁵⁹ <https://polska-org.pl/7412403,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

⁶⁰ <https://polska-org.pl/8690345,foto.html>, 19.11.2023.

Fot. 18. Ratusz i pomnik wojenny w Trzebiatowie (1913)⁶¹

---

⁶¹ <https://polska-org.pl/7429209,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

Fot. 19. Rynek w Trzebiatowie (1915-1925)⁶²

W latach 1931-1932 zmodernizowano schody prowadzące z hallu ratusza na I piętro (główna klatka schodowa). Schody na belkach polickowych, proste, dwubiegowe z drewnianą

---

⁶² <https://polska-org.pl/7220257,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

⁶³ <https://polska-org.pl/7678276,foto.html?idEntity=7220297>, 19.11.2023.

balustradą (pełną płycinową) były zdobione na słupku frontowym motywem liścia winorośli. Z kolei w bocznej klatce schodowej (na styku północnego i zachodniego skrzydła) były drewniane schody policzkowe, także zabiegowe. Do piwnic prowadziły również drewniane schody. Podczas remontu zastąpiono je masywnymi schodami jednobiegowymi. W bocznych klatkach schodowych, prowadzących na I piętro, były drewniane schody zabiegowe, policzkowe.

Stolarka okienna pochodziła z końca XIX wieku. W drzwiach frontowych we wschodniej elewacji stolarka, zawiasy, klamka i zamek pochodzą z okresu XVIII-wiecznej przebudowy lub zostały wykonane pod koniec XIX wieku w nawiązaniu do starszych wzorów. Obecnie ratusz jest budową założoną na planie prostokąta – składa się z 4 dwukondygnacyjnych skrzydeł, które otaczają wewnętrzny dziedziniec⁶⁴. Wewnętrzny dziedziniec ratusza jest niewielki – widać go dopiero po wejściu do budynku (odkryto tam relikty XVII-wiecznej szubienicy). Od wschodniej strony wznosi się niewielka wieża ratusza, na której umieszczono czterotarczowy zegar wybijający kwadransy i godziny⁶⁵.

Fot. 21. Dawny rynek z ratuszem w Trzebiatowie. Widoczny również kościół ewangelicki, obecnie Kościół Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny (1930-1935)⁶⁶

⁶⁴ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997, s. 7.

⁶⁵ Zob. http://www.ujscieregi.pl/asp/pl_toturu.asp?typ=14&menu=6&strona=1, 20.11.2023.

⁶⁶ <https://polska-org.pl/9093331,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

Budowę ratusza w Trzebiatowie datuje się na XV wiek. Na przestrzeni XV-XVII wieku był on wielokrotnie przebudowywany. Po pożarze z 1679 roku został on gruntownie wyremontowany. W wyniku tej przebudowy (zakończonej w 1701 roku) powstało barokowe założenie na obrysie prostokąta z barokową wieżą zegarową.

Wieża zegarowa została wyniesiona nad centralną część dachu skrzydła wschodniego ratusza – nad głównym wejściem prowadzącym do jego wnętrza. Dolny człon wieży ma kształt czworoboku, zaś ściany zostały pokryte łupkiem. Na górnym (węższym) członie wieży umieszczono zegary. Ma on konstrukcję szalowaną deskami i malowaną. Powyżej znajduje się wieloboczna glorieta zwieńczona barokowym hełmem, który pokrywa miedziana blacha⁶⁷.

Fot. 22. Rynek z ratuszem w Trzebiatowie – widoczna wieża ratusza (1930-1940)⁶⁸

Pod koniec XIX wieku w ratuszu został przeprowadzony remont generalny. W tym czasie zostały umieszczone na wieży zegary, zaś ściany dolnego trzonu wieży zostały pokryte łupkiem. Po 1945 roku wyremontowano elewację i zmieniono pokrycie dachu. W latach 1994-1996 miał miejsce remont generalny ratusza, który obejmował również jego wieżę zegarową. Została wzmocniona jej podstawa (wprowadzono konstrukcję z belek stalowych pod belkami drewnianymi stropu nad piętrem, na których wsparta jest konstrukcja wieży). Zostały

⁶⁷ S. Nowaczyk, M. Nowaczyk, *Wieża zegarowa w ratuszu. Ekspertyza techniczna*, Szczecin, 2023, s. 5.

⁶⁸ <https://polska-org.pl/8048530,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

wzmocnione belki stropowe (fragmenty belek wymieniono sztuką nowego drewna i wzmocniono obustronnymi nakładkami). Drewniana obudowa wieży została w całości wymieniona na nową. Wykonano wzmocnienia drewnianych elementów więźby dachowej (zastosowano nakładki). Drewniane schody prowadzące na wieżę ratusza zostały naprawione. Wykonano także pokrycie hełmu miedzianą blachą. Ponadto uzupełniono brakujące fragmenty pokrycia z łupka w dolnej części wieży (powyżej połaci dachu)⁶⁹.

Fot. 23. Trzebiatów. Widok na fragment miasta z rynkiem i ratuszem z wieżą kościoła mariackiego (1935)⁷⁰

Czterotarczowy zegar na wieży ratusza w Trzebiatowie liczy ponad 100 lat. W 2013 roku zegar przez kilka dni był pozbawiony wskazówek. Urządzenie przechodziło remont generalny. Konserwator ratuszowego zegara (Michał Sznitko) podkreślił, że był to już najwyższy czas na odremontowanie urządzenia. Wspomniiał on, że jest pod wrażeniem techniki wykonania zegara i zapewnił, że po remoncie zegar jeszcze długo będzie służył mieszkańcom i turystom odwiedzającym Trzebiatów⁷¹.

---

⁶⁹ S. Nowaczyk, M. Nowaczyk, *dz. cyt.*, Szczecin, 2023, s. 5.

⁷⁰ <https://polska-org.pl/7678489,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

⁷¹ Zob. <https://radioszczecin.pl/1,103524,w-trzebiatowie-czas-sie-zatrzymal-zdjecia>, 20.11.2023.

Obecnie ratusz w Trzebiatowie służy nie tylko jako siedziba władz lokalnych, ale także jako miejsce organizacji różnorodnych imprez kulturalnych takich jak koncerty, wystawy, czy warsztaty. We wnętrzach ratusza do dnia dzisiejszego przetrwały również oryginalne elementy, które warto zobaczyć podczas wizyty w tym mieście. Wieżę ratusza zaadaptowano jako punkt widokowy, z którego można podziwiać panoramę miasta i jego okolic. Wejście na wieżę widokową możliwe jest tylko w określone dni i godziny, ale warto spojrzeć na Trzebiatów z innej perspektywy. Ratusz w Trzebiatowie stanowi świadectwo przemian, jakie przeszło miasto na przestrzeni dziejów. Jest on swoistym dowodem na siłę i determinację mieszkańców miasta, którzy postanowili odbudować go po tragicznych w skutkach pożarze⁷².

Fot. 24. Trzebiatów – widok z wieży kościoła mariackiego na fragment miasta z rynkiem i ratuszem⁷³

---

⁷² Zob. <https://www.niesamowitepomorze.pl/ratusz-w-trzebiatowie/>, 20.11.2023.

⁷³ <https://polska-org.pl/7678492,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

Fot. 25. Rynek w Trzebiatowie – po prawej stronie ratusz a w tle kościół Macierzyństwa Najświętszej Marii Panny (1960)⁷⁴

Fot. 26. Ratusz na rynku w Trzebiatowie (1970)⁷⁵

---

⁷⁴ <https://polska-org.pl/8751263,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

⁷⁵ <https://polska-org.pl/8752892,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

Fot. 27. Fragment rynku w Trzebiatowie z budynkiem ratusza. Fot. J. Tymiński (1977-1979)⁷⁶

Fot. 28. Ratusz w Trzebiatowie (1985)⁷⁷

⁷⁶ <https://polska-org.pl/9647353,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

⁷⁷ <https://polska-org.pl/7347277,foto.html?idEntity=7220297>, 20.11.2023.

6. Opis obiektu⁷⁸

ORIENTACJA

Miasto Trzebiatów leży 20 km na północ od miejscowości Gryfice i 10 km na południe od brzegu Bałtyku.

SYTUACJA:

W Trzebiatowie zachował się czytelny układ staromiejski (o tradycji średniowiecznej), otoczony miejskimi murami obronnymi, z kwaterami zabudowanymi mieszczańskimi kamienicami, kościołem mariackim oraz rynkiem w centrum Starego Miasta. Pośrodku rynku stoi siedziba władz miejskich – ratusz. Bryła ratusza jest równoległa do dwóch głównych ulic staromiejskich (ul. Słowackiego i ul. Wojska Polskiego) przecinających miasto na osi NE-SW w wyniku czego ratusz jest także orientowany na osi NE-SW. Plac rynkowy otaczają z czterech stron bloki zwartej zabudowy, z ulicami wychodzącymi prostopadle z narożników rynku.

RZUT:

Budowla założona na planie prostokąta o wym. 24 x 30,50-30,85 m (rozwiniętego na osi SW-NE), złożona z 4-ch skrzydeł, otaczających wewnętrzny dziedziniec. Skrzydło zachodnie o szerokości 11,50 m wysunięte jest na 6,80 m przed obrys prostokąta. Jednotraktowe pierwotnie skrzydła rozbudowane zostały o ciągi korytarzowe od strony dziedzińca. Wejście główne na osi elewacji wschodniej, za nim hall z główną klatką schodową. Druga klatka schodowa mieści się w na styku skrzydeł północnego i zachodniego.

BRYŁA:

Złożona z 4-ch dwukondygnacyjnych (równej wysokości) skrzydeł, otaczających wewnętrzny dziedziniec. Od strony zachodniej przed czworobok zabudowy wysunięty jest ryzalit (kryjący część gotyckiego ratusza) o szerokości 11,50 m i głębokości 6,8 m. Wszystkie skrzydła przykryte są wysokimi czterospadowymi (kopertowymi) dachami. Nad skrzydłem wschodnim (po przebudowie XVIII-wiecznej – frontowym) wyznosi się, wieża zegarowa, umieszczona pośrodku dachu, nad wejściem głównym. Ma kształt czworoboku,

---

⁷⁸ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997.

dwupoziomowa, otoczona galeryjką (zabezpieczoną balustradą z prostych metalowych tralek). Dolny człon wieńczy węższa, wieloboczna glorieta, z barokowym hełmem (o wolutowych spływach). Elewacja wschodnia (frontowa) zaakcentowana jest 2-kondygnacyjnym, 3-osiowym pseudoryzalitem.

ELEWACJE:

Frontowa wschodnia 7-osiowa, zakomponowana symetrycznie, regularnie rozmieszczonymi prostokątnymi oknami. Naroża zaznaczone boniowaniem. Otwory okienne obwiedzione opaskami, prostymi, w tynku. Trzy centralne osie zajmuje pseudo ryzalit, zakończony trójkątnym naczółkiem z okulusem pośrodku. Elewacja południowa 10-cio osiowa. W 3-ch osiach zachodnich łukowy podcień. Naroża boniowane jak w elewacji wschodniej. Okna na 2-ch kondygnacjach (parter, I piętro) w opaskach gładkich (w tynku). Elewacja północna podobnie zakomponowana, jak południowa, z trójpłaszczyznowym podcieniem w zachodniej partii. Elewacja zachodnia wyraźnie odmienna od pozostałych ze względu na wyeksponowane elementy gotyckiej fazy budowy ratusza – trójpłaszczyznowy podcień (obecnie zamurowany, z prostokątnymi oknami w osiach przeszł) z filarami i ostrołukowymi przykryciami profilowanymi ceramiczną kształtką, z użyciem cegieł glazurowanych. Gotycka partia podcienia odsłonięta jest do poziom gzymsu pod I piętrem. Powyżej gzymsu odkryta została centralna partia elewacji, z łukowo przesklepionymi blendami (dawniej oknami) w profilowanych ościeżach. Fragmenty gotyckich zdobień elewacji ratusza są też eksponowane na bocznych ścianach zachodniego ryzalitu – są to fragmenty fryzu z glazurowanej kształtki.

WNĘTRZE:

Projekt remontu ratusza zakładał funkcjonalne urządzenie wnętrza na potrzeby Urzędu Miasta przy maksymalnym zachowaniu elementów historycznego wyposażenia. W wyniku tego zachowana została architektura i wyposażenie gabinetu burmistrza (łącznie z meblami), sali posiedzeń rady (ze stiukowymi zdobieniami sufitu), główna klatka schodowa, boazerie (pozostawione częściowo na parterze i I piętrze), oraz generalny układ wnętrz – jednotraktowy z korytarzem wokół dziedzińca.

WYPOSAŻENIE:

Z zabytkowego wyposażenia ratusza pozostała kasa (pocz. XX w. w obecnym sekretariacie), zegar (pocz. XX w., na wieży zegarowej, czynny), meble w gabinecie burmistrza (lata 30-te XX w.).

INSTALACJE:

Elektryczna, wodno-kanalizacyjna, gazowa, odgromowa⁷⁹.

7. Technika wykonania

Ściany obwodowe czterech skrzydeł ratusza wymurowano z cegieł o zróżnicowanym formacie i różnym wążku, co jest wynikiem wielokrotnych jego przebudów i używania cegły rozbiórkowej pozyskanej ze starszych partii ścian. Badania w latach 1994-1995 wykazały istnienie w murach barokowego ratusza znacznych pozostałości gotyckiej budowli. W piwnicach skrzydeł północnego i południowego występuje cegła o wymiarach 8,5-9 x 14,5 x 27-29 cm w wążku blokowym i wendyjskim. W ścianach skrzydła zachodniego (gdzie gotyckie mury zachowano w dużej części) cegła o wym. 9-9,5 x 13-13,5 x 28,5 cm wiązana jest w wążku wendyjskim. W tej partii ratusza widoczne są gotyckie wykończenia elewacji gotyckich ścian i filarów podcienia ceramiczną kształtką, również glazurowaną.

Generalnie ściany piwnic i obwodowe czterech skrzydeł obecnej budowli wymurowano z cegły. Ściany wewnętrzne nośne również postawiono z cegły a ściany działowe miały konstrukcję ryglową z ceglanym wypełnieniem. Sklepienia nad piwnicami ceramiczne kolebkowe za wyjątkiem piwnic pod wschodnią częścią skrzydła północnego, gdzie występuje strop odcinkowy typu Kleina. Stropy nad górnymi kondygnacjami przed remontem drewniane, belkowe, z podsufitką, po remoncie wymienione częściowo na stropy VPS i częściowo pozostawione drewniane. Więźba drewniana, nad skrzydłami północnym, południowym i wschodnim krokwiowo-jętkowa, dwustolcowa, wiązary w rozstawie co 80 cm. Nad skrzydłem zachodnim krokwiowo-jętkowa, bezstolcowa, z jętkami na dwóch poziomach. Dachy pokryte

---

⁷⁹ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz. cyt.*, Szczecin 1997.

przed remontem ceramiczną dachówką esówką, po remoncie mają pokrycie z ceramiczne dachówki karpiówki układanej podwójnie "w koronkę". Podłogi i posadzki zostały gruntownie wymienione podczas remontu. W piwnicach odkryto gotycką posadzkę ceramiczną. Wszystkie obecnie występujące w obiekcie posadzki i podłogi wykonano na nowo (w piwnicach nawiązując do starych posadzek ceramicznych. Schody z hallu ratusza na I piętro (główna klatka schodowa) okresu modernizacji w latach 1931-1932 drewniane, na belkach policzkowych, proste, dwubiegowe, z balustradą drewnianą, pełną, płycinową, zdobioną na frontowym słupku motywem liścia winorośli. W bocznej klatce schodowej (na styku północnego i zachodniego skrzydła) drewniane schody policzkowe, zabiegowe. Do piwnic prowadziły schody drewniane, po remoncie zastąpione masywnymi, jednobiegowymi. W bocznych klatkach schodowych (na I piętro) drewniane schody zabiegowe, policzkowe. Okna krosnowe pojedyncze i zespolone (stolarka z kon. XIX w.), z krzyżem, z przechodzącym śłemeniem profilowanym. Słupek w formie półowalnej kolumnienki. W głębi podcienia na zachodnim krańcu skrzydła północnego występują okna trójdzielne, dwupoziomowe, z przechodzącym śłemeniem i słupkami zdobionymi kostkami. Drzwi frontowe (w elewacji wschodniej) krosnowe; 2-skrzydłowe; skrzydła konstrukcji ramowej, podwójnej, od zewnątrz obitej deskami sfazowanymi w ukośnym układzie, a od wnętrza szalowane deskami pionowo (stolarka, zawiasy, klamka i zamek z okresu XVIII-wiecznej przebudowy lub wykonane pod k. XIX w., w nawiązaniu do starszych wzorów). Drzwi zewnętrzne boczne, krosnowe, 1-skrzydłowe, płycinowe, nadświetlem. Drzwi wewnętrzne przed remontem 1- 2-skrzydłowe, płycinowe, obecnie w większości wymienione. Oryginalne drzwi na I piętrze do sali posiedzeń Rady (z okresu remontu na początku lat 30-tych XX w.) ościeżynowe, 2-skrzydłowe, z listwą zdobioną zygzakowatym wzorem (charakterystycznym dla elementów powstałych w latach 30-tych XX w.), barwionym w odcieniu zieleni na czerwonym tle.

Na podstawie badań prowadzonych podczas remontu ratusza w 1994-4886 wydzielono cztery zasadnicze fazy powstawania budowli w formie przetrwałej do czasów obecnych.

Faza I - datowana na 2 połowę XV w. - to powstanie 2-kondygnacyjnej, w pełni podpiwniczonej hali na rzucie 37 x 11,5 m, z trójpłaszczyznowym podcieniem, przykrytym sklepieniem, wspartym na czterech 8-bocznych filarach, przechodzących w ostrołukowe, profilowane zamknięcia przęseł. Bogate profilowania filarów, łuków, fryzy z ceramicznej kształtki, użycie glazurowanych kształtek w ukształtowaniu elewacji podcieniowej ratusza, wskazuje na jego powstanie pod

wpływem Brunsberga – architekta Pomorza i Brandenburgii (por. ratusz w Chojnie). Przy północnej ścianie ratusza stały, na wysuniętych przed jego obrys piwnicach, kramy.

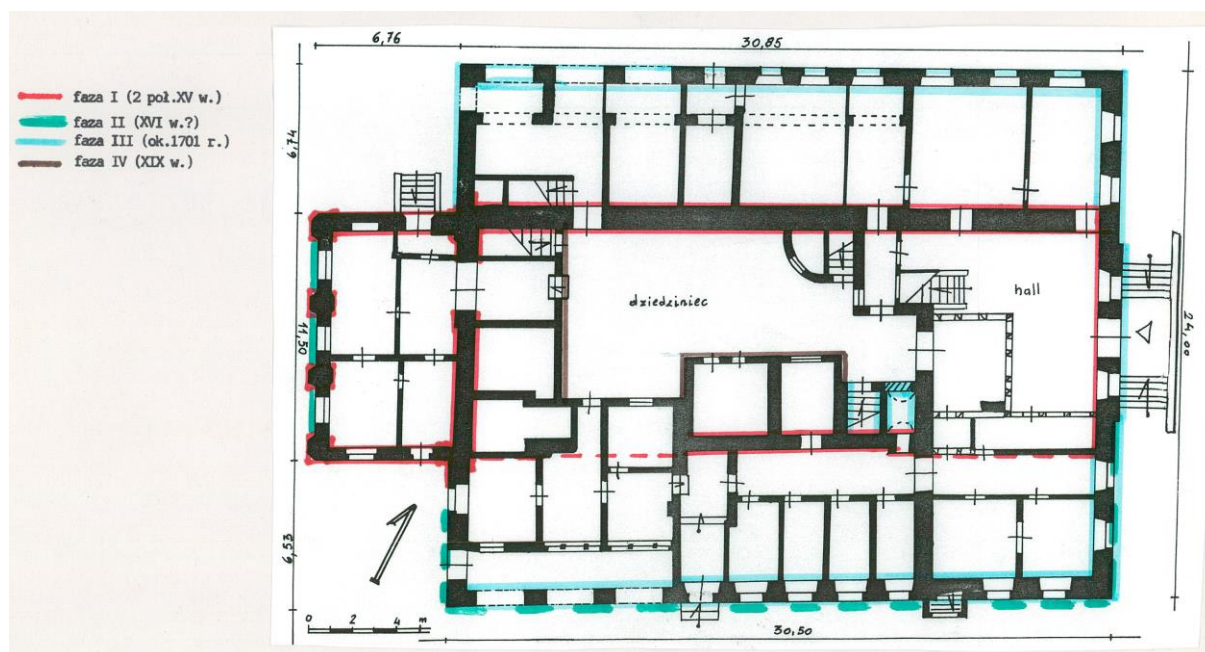
Faza II – rozbudowy gotyckiego ratusza w XVI w.(?) - związana była z dostawieniem piwnic wzdłuż południowej ściany, wykonaniem nowego, podwyższonego sklepienia z malaturą w pomieszczeniach nad I piętrem partii podcieniowej i zamurowaniem podcienia (włączenie go do wnętrza obiektu).

Faza III – w 1679 r. wybuchł pożar, który zniszczył m. in. Ratusz. Po tym kataklizmie podjęto intensywną odbudowę miasta, na zlecenie elektora brandenburskiego. Z odbudową ratusza po pożarach związana jest III faza jego powstawania. Związana była ona z gruntownym przekształceniem gotyckiej budowli. Odbudowa była rozciągnięta w czasie, czego dowodem jest nieregularne powiązanie poszczególnych skrzydeł. Z gotyckiego założenia pozostawiono piwnice oraz zachodnią partię podcieniową, która stała się podstawą zachodniego skrzydła barokowego założenia. W wyniku przebudowy ratusza, zakończonej w 1701 r. (co zostało uwiecznione na polu naczółka tympanonu nad fasadą budowli), powstało barokowe założenie na obrysie prostokąta o wym. 30,5 x 24,2 m, czterema skrzydłami otaczając wewnętrzny dziedziniec, ze skrzydłem zachodnim wysuniętym o 6,8 m, węższym od bocznych skrzydeł północnego i południowego (to skrzydło pozostało z gotyckiego ratusza).

Faza IV – pod koniec XIX w. przeprowadzono generalny remont ratusza. W jej wyniku powiększono powierzchnię użytkową, poszerzając skrzydła półn. i półd. od strony dziedzińca. Wybudowano dodatkową klatkę schodową w półn-wsch. narożniku dziedzińca. Remontując elewacje, zlikwidowano barokowy wystrój (formy okien, opaski, uszaki, stolarkę).

Na wieży umieszczono zegary, pokryto ściany wieży łupkiem. Wokół ratusza, w rynku, posadzono 7-m lip, ustawiono gazowe latarnie, pompy i pomnik (prace ukończono 1901 r.).

Rys. 1. Fazy rozbudowy ratusza w Trzebiatowie⁸⁰

Wieżę wykonano w konstrukcji drewnianej, słupowo ryglowej, o w większości niewypełnionych polach międzyryglowych, wzmocnionej licznymi zastrzałami. Ma ona trzy kondygnacje o zróżnicowanej formie i pokryciu. Konstrukcję wybudowano z drewna iglastego łączonego w tradycyjny sposób na złącza ciesielskie i drewniane kołki. Podczas remontu w latach 90-tych trzon wieży podparto w dolnej części konstrukcją stalową, umieszczoną pod belkami stropu nad piętrem. Kondygnację zegarową ustabilizowano za pomocą rozbudowanej, drewnianej ramy, wspartej na środkowych ryglach kondygnacji zegarowej. Oktagonálną latarnię wieży wykonano jako ażurową w samonośnej konstrukcji słupowo ryglowej z krążynową więźbą dachową. Dolna kondygnacja wieży pokryta została ostrokątnym łupkiem bazaltowym ułożonym na membranie. Środkową część oszalowano deskowaniem pionowym z drewna iglastego łączonym na pióro-wpust i zabezpieczonym listewką. Górna kondygnacja jest ażurowa. Pokrycie kopuły sygnaturki, daszku pomiędzy kondygnacją drugą a trzecią oraz tarasu wokół kondygnacji drugiej wykonano z miedzi łączonej na rąbek leżący. Okapy hełmu, daszku namiotowego pomiędzy kondygnacją drugą i trzecią oraz pokrycie tarasu podparto profilowanymi, drewnianymi gzymsami. Elementy drewniane zabezpieczono (olejną lub akrylową?) warstwą dekoracyjno-ochronną w kolorach: złamanej bieli, ochry i turkusu⁸¹.

⁸⁰ E. Kulesza-Szerniewicz, *dz.cyt.*, Szczecin 1997.

⁸¹ Tamże.

8. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Budynek po remoncie generalnym, prowadzonym w latach 90-tych pod nadzorem konserwatorskim. W zachodniej elewacji wyeksponowano, odsłonięte w czasie remontu gotyckie fragmenty ścian. Podobnie postąpiono odsłaniając elementy gotyckich konstrukcji podcieni i sklepień w zach. skrzydle ratusza. Pozostawiono też wyposażenie wewnątrz pochodzące z barokowej fazy przebudowy oraz z czasów modernizacji ratusza w latach 30-tych XX w. (główna klatka schodowa, boazerie, meble w gabinecie burmistrza).

Stan zachowania konstrukcji wieży ujęty w ekspertyzie technicznej „Wieża zegarowa w ratuszu” autorstwa dra inż. Stefana Nowaczyka i inż. Marcina Nowaczyka opisywany jest jako zróżnicowany, w zależności od miejsca, mieszczący się w kategorii od złego do zadowalającego. W ekspertyzie stwierdzono liczne usterki związane z procesami starzeniowymi materiałów oraz jakością wykonawstwa ostatnich prac remontowych. Konstrukcja nosi ślady przeróbek, których zapewne niezamierzonym efektem jest redukcja ilości elementów stężających i obniżenie sztywności ustroju. Wtórna stalowa konstrukcja wsporcza wieży wg. ekspertyzy zachowana jest w stanie zadowalającym, wtórna drewniana konstrukcja podpierająca kondygnację z latarnią jest oparta nieprawidłowo – na ryglach.

Konstrukcja dolnego członu wieży posiada liczne wady i usterki obniżające wartość techniczną ustroju. Do najważniejszych należą braki elementów konstrukcyjnych, min. fragmentów słupów i rygli oraz rozluźnienie połączeń ciesielskich, korozja elementów łączących – kołków. Drewno jest spękanе z lokalnymi śladami porażenia biologicznego przez owady, techniczne szkodniki drewna oraz grzyby domowe. Obraz żerowisk i średnica otworów wylotowych odpowiada porażeniu przez Kołatka domowego (*Anobium punctatum*).

Miejscowo widoczne są zacieki świadczące o istnieniu nieszczelności pokrycia, drewno jest pociemniałe i zawilgocone. Wykonane naprawy (nakładki) mają relatywnie niską wartość techniczną i estetyczną. Wykonane z bazaltowego łupka poszycie dolnego członu wieży posiada lokalne ubytki oraz uszkodzone, spękanе i nie nadające się do dalszej eksploatacji płytki.

Konstrukcja części zegarowej wieży jest miejscowo zawilgocona ze śladami korozji biologicznej w postaci grzybni grzybów domowych oraz żerowisk drewnojadów. Obraz żerowisk i średnica otworów wylotowych odpowiada porażeniu przez Kołatka domowego

(*Anobium punctatum*). Połączenia ciesielskie są rozluźnione, a elementy łączące skorodowane. W oryginalny ustrój wprowadzono nową konstrukcję ryglową wspierającą górne partie wieży. Drewniane poszycie tej kondygnacji w dolnej części jest w stanie zaawansowanej korozji biologicznej, posiada ubytki struktury i ciemne naloty. Ewidentnym powodem powstawania tych uszkodzeń jest podciąganie wody opadowej z pokrycia tarasu. Na poszyciu elewacji występuje wegetacja mikroorganizmów fotosyntezujących, w tym glonów i porostów oraz rozległe złuszczenia warstw malarskich. Lokalnie widoczne są ślady flekowania desek poszycia. Bariarka tarasu jest powierzchniowo skorodowana z częściowo złuszczonymi powłokami dekoracyjno-ochronnymi. W miejscach montażu słupków balustrady występują ubytki uszczelnienia.

Konstrukcja latarni jest otwarta co sprawia, że elementy drewniane są silnie zawilgocone i porażone biologicznie. Na słupach latarni występują złuszczenia warstw malarskich oraz powierzchniowa korozja biologiczna drewna. Wykonane ze sklejk płyty licujące zewnętrzne powierzchnie słupów latarni są zdeformowane, odspojone i pociemniałe z łuszczącą się warstwą malarską.

Zarówno pokrycie blacharskie tarasu jak i dachu pośredniego oraz hełmu posiadają nieszczelności spowodowane rozluźnieniem połączeń poszycia oraz źle zabezpieczonymi otworami technologicznymi. Miejscowo widoczne są zniszczone lub odspojone doszczelnienia.

Wszystkie stropy wieży noszą ślady działania wilgoci i oznaki korozji biologicznej w postaci żerowisk owadów szkodników drewna oraz rozkładu brunatnego – pryzmatyczne spękania elementów. Drewno pokrywają zacieki, jest spękanie wzdłuż włókien. Część z belek stropowych w wyniku korozji utraciła oparcie na ryglach.

Wszystkie schody wewnętrzne i drabina prowadząca na poziom latarni są w bardzo złym stanie technicznym, porażone biologicznie i wymagają kompleksowego remontu lub wymiany.

Tarcza zegara zachowana jest w dobrym stanie technicznym, była niedawno odnawiana, posiada powierzchniowe zabrudzenia.

Stan techniczny stolarki okiennej i drzwiowej jest zły, kwalifikujący ją w całości do wymiany. Drewno jest porażone biologicznie, a próg wyjścia na taras w stanie zaawansowanego rozkładu.

9. Cel oraz założenia prac konserwatorskich

W planowanych do przeprowadzenia przy wieży ratusza w Trzebiatowie pracach konserwatorsko-restauratorskich oraz budowlanych najistotniejszym zadaniem winna być likwidacja zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego; przerwanie procesu degradacji, techniczne zabezpieczenie budowli za pomocą środków, które gwarantują pełne i długotrwałe bezpieczeństwo oryginalnego ustroju konstrukcyjnego, przy zachowaniu warunku maksymalnego stopnia zachowania oryginalnej substancji; usunięcie przyczyn osłabienia i destrukcji materii zabytkowej takich jak: zawilgocenie, uszkodzenia mechaniczne, mikroorganizmy, nadanie strukturze budowlano-materiałowej cech odporności na dekapitalizację na okres 20-50 lat; przywrócenie walorów estetycznych zabytku w stopniu zbliżonym do pierwotnego jego wyglądu oraz ujednolicenie cech plastycznych możliwych do zaakceptowania ze stanowiska konserwatorskiego.

Prace przy obiekcie winny być prowadzone z wielką starannością w oparciu o program prac konserwatorskich i restauratorskich oraz projekt budowlany. Opracowania te powinny być uzgodnione i zaakceptowane przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie i właściwe służby nadzoru budowlanego. Równocześnie z pracami konserwatorskimi należy prowadzić w jak najpełniejszym zakresie badania budowy i właściwości materiałów oryginalnych oraz wtórnych materiałów historycznych. Pozwoli to na prawidłowe dobranie materiałów do prac konserwatorskich i restauratorskich, jak również wzbogaci wiedzę na temat dawnego warsztatu budowlanego.

W pierwszej kolejności, należy wyselekcjonować i zdemontować partie pokrycia wymagające wymiany, bądź naprawy oraz te uniemożliwiające dostęp do uszkodzonych partii konstrukcji. Zdemontowany materiał – łupek oraz szalowanie środkowej kondygnacji wieży należy posortować wg. przydatności do dalszej eksploatacji.

W następnym etapie zaleca się wykonanie prac dezynfekujących i odgrzybienionych, zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych partii struktury – usunięcie glonów i porostów z powierzchni ścian wieży. Ich obecność przyczynia się do powstawania zaplamień, utrzymywania się zawilgocenia, a także stopniowej destrukcji konstrukcji drewnianej, spowodowanej działaniem wytwarzanych przez mikroorganizmy kwasów.

Niezbędnym zabiegiem jest usunięcie ze wszystkich elementów elewacji wtórnych powłok malarskich.

Wymianę elementów konstrukcyjnych na nowe należy ograniczyć do niezbędnego minimum. Zakres rozbiórek każdorazowo uzgodnić z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Szczecinie.

W trakcie prac należy stosować materiały sprawdzone, atestowane do prac przy obiektach zabytkowych. Podczas trwania prac należy stosować materiały posiadające obowiązujące świadectwa dopuszczalności do stosowania w budownictwie na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a jeśli są przedmiotem norm państwowych – zaświadczenie producenta potwierdzające ich zgodność z postanowieniami odpowiednich norm. Prace winny być prowadzone zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej oraz wymogami dla prac budowlanych. Proponowane w pkt. 10. (Program prac konserwatorskich) metody, nazwy materiałów oraz nazwy producentów są przykładem mającym na celu wskazanie na pożądane w stosowaniu przy obiektach zabytkowych parametry i jakość.

W przypadku pojawienia się nowych okoliczności, niejasności lub wątpliwości, co do powyższych wniosków i zaleceń o dodatkowe wyjaśnienia należy zwrócić się do autora niniejszego opracowania. Całość prac prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami, zasadami sztuki budowlanej i wiedzy technicznej oraz pod bezpośrednim nadzorem osoby uprawnionej.

Wszelkie prace winny być prowadzone przez wykwalifikowany zespół z wieloletnim doświadczeniem w pracy przy zabytkach architektonicznych oraz z rozległą wiedzą z zakresu konserwacji konstrukcji drewnianych i pod kierunkiem dyplomowanego konserwatora zabytków. Wszelkie zmiany należy uzgodnić z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Prace przy obiekcie zabytkowym, jakim jest wieża ratusza w Trzebiatowie wymagają nadzoru ze strony konserwatora zabytków.

Okres ważności programu ze względu na zachodzące nieprzerwanie procesy korozyjne i destrukcyjne konstrukcji obiektu ustala się na listopad 2024 r.

10. Program prac konserwatorskich

PRACE WSTĘPNE

1. Wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej, rysunkowej i opisowej stanu zachowania obiektu (inventaryzacja zniszczeń). Dokumentacja fotograficzna winna być prowadzona przez Wykonawcę również w trakcie trwania prac budowlanych i konserwatorsko-restauratorskich oraz zawierać wszystkie istotne zmiany stanu zachowania. Każdy etap prac powinien być należycie udokumentowany.
2. Usunięcie gniazd ptaków. Zgodnie z § 9. pkt 1 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. z 2016 r. poz., 2183), usuwanie gniazd ptasich jest dopuszczalne z obiektów budowlanych w okresie od 16 października do końca lutego, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne.

PRACE KONSERWATORSKO-RESTAURATORSKIE

3. Demontaż zużytych fragmentów pokrycia elewacji i dachów oraz pokryć utrudniających dostęp lub wręcz uniemożliwiających prace przy konstrukcji. Ze względu na planowane prace związane ze stabilizacją i usuwaniem deformacji konstrukcji słupowo ryglowej przewiduje się demontaż w całości poszycia i pokrycia dwóch dolnych kondygnacji wieży. Materiał zdemontowany należy posortować pod kątem przydatności do dalszej eksploatacji i zabezpieczyć na czas trwania remontu.
4. Usunięcie wszelkich materiałów wtórnych zastosowanych w pracach remontowych przy obiekcie, niespełniających swojej funkcji ze względu na zły stan zachowania lub nieprawidłowe rozwiązania techniczne. Wszelkie „dzikie” nadbitki, dokładki i podkładki konstrukcji należy zdemontować i zastąpić prawidłowymi rozwiązaniami ciesielskimi.
5. Dezynfekcja konstrukcji z użyciem środków dostosowanych do typu porażenia biologicznego obecnego w obiekcie:
  - porażenie grzybiczne – preparaty bezbarwne na bazie czwartorzędowych soli amoniowych np.: grzybobójcze środki f-my Altax lub Remmers.

- porażenie przez owady, techniczne szkodniki drewna – preparaty na bazie permetryny np. Hylotox Q f-my Altax.

Dezynfekcję prowadzić przez pędzlowanie lub natrysk, zgodnie z wytycznymi instrukcji technicznej. Pracowników wykonujących prace odgrzybieniuowe zapoznać z kartą charakterystyki substancji niebezpiecznej oraz wyposażyć w sprzęt i odzież ochrony osobistej.

6. Wykonanie wzmocnień oraz napraw konstrukcji z wykorzystaniem drewna klasy C30 o wilgotności poniżej 18%. Wszelkie naprawy prowadzić zgodnie z projektem budowlanym autorstwa dra inż. arch. Macieja Płotkowiaka i mgr inż. arch. Moniki Korzeniewicz oraz ekspertyzą dra inż. Stefan Nowaczyka i inż. Marcina Nowaczyka.

Projekt przewiduje:

- rozbiórkę wtórnych, wykonanych w latach 90-tych wzmocnień, w tym ramy podpierającej kondygnację najwyższą,
  - usunięcie deformacji konstrukcji poprzez prostowanie szkieletu z użyciem siłowników hydraulicznych,
  - odtworzenie brakujących elementów konstrukcyjnych,
  - wykonanie wzmocnień z wykorzystaniem cięgien wiotkich (ekspertyza techniczna).
7. Wykonanie flekowania pomniejszych ubytków o charakterze niekonstrukcyjnym z drewna iglastego o wilgotności poniżej 18%. Uszkodzenia powierzchniowe spowodowane przez żerowanie owadów, nie przekraczające 2 cm głębokości zaleca się przekleić roztworem żywicy akrylowych (np. Paraloid B72 w toluenie) w celu ułatwienia kontrolowania aktywności porażenia (wysypywania mączki). Nie zaleca się ociosywania powierzchniowych uszkodzeń elementów zabytkowych.
  8. Odtworzenie komunikacji pomiędzy poziomami wieży z drewna klasy C30 (wilg. poniżej 18%) , zabezpieczonego bezbarwnym ochronnym środkiem wielofunkcyjnym. Schody i drabiny wykonać na wzór oryginału.

9. Odtworzenie pokrycia hełmu i dachu pomiędzy kondygnacją drugą a trzecią. Dachy odtworzyć z naturalnej blachy miedzianej, łączonej w kierunku pionowym na podwójny rąbek stojący w celu zwiększenia sztywności pokrycia połaci. Wielkość modułu obróbek należy dostosować do rozmiaru pokrycia i wzorców historycznych. Spływy okapów zakończyć wulstą.
10. Odtworzenie pokrycia galerii. W chwili obecnej pokrycie podestu galerii wykonane jest z blachy miedzianej, łączonej na rąbek leżący. Przyjmując rozwiązanie to jako historyczne, pomimo ewidentnych niedoskonałości, proponuje się jego zachowanie/odtworzenie w zastanej formie. Zakończenie pokrycia/kapinos należy wykonać z blachy miedzianej zakończonej wulstą lub zagiętej na prosto – w zależności o wysokości konstrukcji podestu i możliwości zabezpieczenia styku pokrycia i gzymsu.
11. Odtworzenie pokrycia najniższego poziomu wieży wykonać z materiału odzyskanego z przedmiotowego obiektu oraz nowego łupka naturalnego. Płytki zamontować w wątku ostrokątnym, zgodnie z zastanym układem.
12. Odtworzenie pokrycia środkowej kondygnacji wieży w deskowaniu pionowym, z desek łączonych na styk i zabezpieczonych listewką. Zaleca się uniesienie deskowania o około 10-20 cm ponad poziom podestu w celu jego odizolowania od kontaktu z zalegającym na podeście w okresie zimowym śniegiem. Zabieg ten powinien wydłużyć czas eksploatacji poszycia. Odstłoniętą podwalinę zabezpieczyć obróbką blacharską połączoną z pokryciem podestu. Obróbkę wprowadzić pod deskowanie.
13. Odtworzenie stolarki okiennej i drzwiowej jako drewnianej wg. zachowanego oryginału.
14. Malowanie drewnianych eksponowanych elementów elewacji wykonać w technice kryjącej, przeznaczonej do drewna pozostającego w ekspozycji zewnętrznej np.: Tikurilla Valtti Opaque. Malowanie w kolorze zgodnym z „oryginałem” wykonać po przeprowadzeniu prób zaakceptowanych przez przedstawiciela WUOZ właściwego dla miejsca. Różowe tło fragmentu deskowania za tarczą zegarowa wydaje się być błędem lub efektem starzenia farby. Fragment ten bezpośrednio po pracach prowadzonych w latach 90-tych miał kolor ochry, podobnie jak gzymsy.

15. Elementy metalowe – barierki oczyścić ze zużytych powłok malarskich oraz nawarstwień korozyjnych, a następnie zabezpieczyć powłoką ocynku na zimno – np.: farbą Zinga Metal. Oczyszczanie przeprowadzić metodą strumieniowo-ścierną, kruszywem kwarcowym lub korundowym o odpowiednio dobranej granulacji. Barierki pomalować farbą o kompatybilnym z podkładem spoiwie w kolorze imitującym patynę występującą na stopach miedzi – grynszpan.

11. Bibliografia

- Balcerzak T., Badania architektoniczne ratusza w Trzebiatowa, mpis w zb.PSOZ OW Szczecin 1995,
- Berghaus H., Landbuch des Herzogthums Stettin von Kammin und Hinterpommern, Th. VI, Bd. VI, Berlin 1870 r. s.787 i nast.
- Kulesza-Szerniewicz E., *Ratusz. Trzebiatów. Biała karta*, Szczecin 1997.
- Lemcke H., Die Bau- und Kunstdenkmaler des Regierungsbezirks Stettin, Hf. IX (Kreis Greifenberg), Stettin 1914, s.219-222
- Nowaczyk S., *Wieża zegarowa w ratuszu. Ekspertyza techniczna*, Szczecin, 2023.
- Radacki Zb., Studium historyczno-urbanistyczne Trzebiatowa, PK Sz-n 1964, mpis w PSOZ OW Sz-n,
- Zyzik M., Sondażowe badania na obecność polichromii w pomieszczeniach I piętra budynku ratusza w Trzebiatowie, Szczecin 1995, mpis w PSOZ OW Szczecin,

WYKAZ STRON INTERNETOWYCH

- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Trzebiat%C3%B3w> (16.11.2023)
- <https://www.rogowo.com.pl/atracje/trzebiatow> (16.11.2023)
- <http://www.szk.szczecin.pl/index.php/ochrona-zabytkow/pomniki-historii/trzebiatow>, (16.11.2023, 17.11.2023)
- <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/t/768-trzebiatow/96-historia-miejscowosci/68992-historia-miejscowosci> (16.11.2023)
- <https://zabytek.pl/pl/obiekty/trzebiatow-ratusz> (18.11.2023)
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Hinrich_Brunsberg (18.11.2023)
- http://www.ujscieregi.pl/asp/pl_toturu.asp?typ=14&menu=6&strona=1 (20.11.2023)

<https://radioszczecin.pl/1,103524,w-trzebiatowie-czas-sie-zatrzymal-zdjecia>
(20.11.2023)

<https://www.niesamowitepomorze.pl/ratusz-w-trzebiatowie/> (20.11.2023)

12. Dokumentacja fotograficzna

Fot. 29. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na wieżę od strony fasady.

Fot. 30. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na wieżę od strony północnej. Na zdjęciu widoczne zużycie powłok dekoracyjno-ochronnych na wszystkich kondygnacjach wieży.

Fot. 31. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na latarnię wieży. Widoczne ubytki w warstwie dekoracyjnej, zaplamienia i złuszczenia spowodowane zawilgoceniem.

Fot. 32. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na latarnię wieży. Stan zachowania deskowania kondygnacji środkowej. Farba się łuszczy, odsłonięte drewno jest pociemniałe w wyniku działania wilgoci. Powierzchnię elewacji pokrywają nawarstwienia organiczne.

Fot. 33. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na latarnię wieży. Stan zachowania desekondygnacji środkowej. Farba się łuszczy, odsłonięte drewno jest pociemniałe w wyniku działania wilgoci. Powierzchnię elewacji pokrywają nawarstwienia organiczne.

Fot. 34. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Widok na latarnię wieży. Stan zachowania deskowania kondygnacji środkowej. Farba się łuszczy, odsłonięte drewno jest pociemniałe w wyniku działania wilgoci. Powierzchnię elewacji pokrywają nawarstwienia organiczne. Na zdjęciu widoczne nieprawidłowe wykończenie deskowania. Sięga ono do samego podestu. W okresie jesiennym i zimowym czoła desek mają stały kontakt z wilgocią.

Fot. 35. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Wysunięte elementy deskowania elewacji pokrywają nawarstwienia organiczne, glony i porosty.

Fot. 36. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Kondygnacja najniższa, kryta łupkiem posiada liczne uszkodzenia i ubytki pokrycia.

Fot. 37. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Balustrada tarasu jest skorodowana, warstwa zabezpieczająca złuszcza się na całej powierzchni.

Fot. 38. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Na gzymsie środkowej kondygnacji wieży widoczne są spękania oryginalnego materiału oraz ślady flekowania.

Fot. 39. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Tarcze zegara zachowane są w stanie dobrym, przechodziły najprawdopodobniej niedawno renowację.

Fot. 40. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stolarka okienna zachowana jest pośledniej jakości zachowana w złym stanie.

Fot. 41. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stolarka okienna zachowana jest pośledniej jakości zachowana w złym stanie.

Fot. 42. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne braki elementów konstrukcyjnych.

„Słup wieży: w słupie puste gniazdo po zastrzale wzdłuż osi I-I w kierunku ściany frontowej.”

Fot. 43. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne braki elementów konstrukcyjnych.

„Słup wieży: puste gniazdo po wyciętym ryglu i poziomym flekowanie sztuką nowego drewna;”

Fot. 44. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne braki elementów konstrukcyjnych.

„Słup wieży: słup drewniany o wymiarach 22x25 cm; w miejscu usuniętego rygla gniazdo zaflekowane sztuką nowego drewna”

Fot. 45. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne braki elementów konstrukcyjnych.

„Układ ściany w osi A-A: w poziomie posadzki poddasza (+7,76) podwalina drewniana o wymiarach 23x14 cm; na odcinku 3-5 usunięta;”

Fot. 46. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne braki elementów konstrukcyjnych.

„Układ ściany w osi A-A: na odcinku 3-5 rygiel wycięty;”

Fot. 47. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Układ ramowy w osi E-E: pod warstwą zewnętrzną mączka drzewna; ubytki struktury;”

Fot. 48. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Słup wieży: słup narożny; drewniany o wymiarach 23x16 cm; od strony deskowania nakładka grubości 3-4 cm; silnie porażona biologicznie;”

Fot. 49. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Słup wieży: drewno porażone przez owady techniczne szkodniki drewna; na powierzchni widoczne otwory wylotowe;”

Fot. 50. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Ściana w osi 2-2: zastrzał przy osi H-H o wymiarach 18x17 cm; w górnej części o zmniejszonym przekroju;”

Fot. 51. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Ściana w osi 2-2: drewno porażone przez owady techniczne szkodniki drewna; widoczne otwory wylotowe;”

Fot. 52. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Układ ramowy w osi F-F: rygiel porażony przez owady techniczne szkodniki drewna; lokalnie widoczne otwory wylotowe;”

Fot. 53. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Układ ramowy w osi F-F: zastrzał pomiędzy osiami 2-2 i 4-4 w dolnej części silnie skorodowany;”

Fot. 54. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Układ ramowy w osi 6-6: końcówka rygla przy osi H-H silnie skorodowana; ubytki struktury drewna;”

Fot. 55 . Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Słup wieży: końcówka silnie porażona biologicznie; drewno w stanie rozkładu.”

Fot. 56. Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Fragment stropu: belki stropu oparte na oczepach w osi 2-2 i 8-8; główne belki w osiach C-C, E-E i G-G.”

Fot. 57 . Trzebiatów, ratusz, wieża zegarowa. Stan zachowania konstrukcji wieży jest zły. Występują liczne ogniska korozji biologicznej.

„Słup wieży: w przestrzeni pod zadaszeniem części zegarowej słup zawilgocony; porażony biologicznie; drewno słupa i zastrzału silnie porażone przez grzyb;”